

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R63:1989

Psykologiska faktorerens betydelse för hushållen

**Aktivitetsmönster, bostadslokalisering
och dagligresande**

**Tommy Gärling
Erik Lindberg
Henry Montgomery**

INSTITUTET FÖR
BYGGDOKUMENTATION

Acnr:

Plac: Ser

R
Juli

Byggeforskningsrådet

R63:1989

PSYKOLOGISKA FAKTORERS BETYDELSE FÖR HUSHÅLLEN,
AKTIVITETSMÖNSTER, BOSTADSLOKALISERING
OCH DAGLIGRESANDE

Tommy Gärling
Erik Lindberg
Henry Montgomery

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 840479-4 från Statens råd för byggnadsforskning till Forskargruppen för miljöpsykologi, Psykologiska institutionen, Umeå universitet, 901 87 Umeå.

REFERAT

Projektets syfte var att teoretiskt och empiriskt analysera de psykologiska faktorer som bestämmer hushållens aktivitetsmönster och bostadslokalisering. En teoretisk referensram utvecklades enligt vilken preferenser för olika vardagsaktiviteter bestäms av vilka föreställningar hushållen har om i vilken utsträckning utförandet av dem leder till uppnåendet av mål som anses viktiga för framtida livstillfredsställelse. I vilken utsträckning boendet underlättar utförandet av sådana aktiviteter antas bestämma preferenser för läge och egenskaper hos bostaden. Den empiriska delen bestod av ett flertal olika studier. Stöd för den teoretiska referensramen erhöles i studier av vilka livsmål eller livsvärden hushåll har samt hur man föreställer sig att olika aktiviteter såväl som olika typer av bostäder direkt och indirekt bidrar till att man uppnår dessa livsmål. Ytterligare studier av bostadsval, där man måste göra kompromisser mellan positiva och negativa egenskaper hos bostadsalternativen, visade att den teoretiska referensramen behöver kompletteras med en modell för hur man i valsituationer sammanväger information.

I Bygghörsningsrådets rapportserie redovisar forskaren sitt anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit ställning till åsikter, slutsatser och resultat.

Denna skrift är tryckt på miljövänligt, oblekt papper.

R63:1989

ISBN 91-540-5060-X
Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm
Svenskt Tryck Stockholm 1989

INNEHÅLL

	FÖRORD	5
	SAMMANFATTNING	7
1.	INLEDNING	11
2.	FÖRESTÄLLNINGAR OM LIVSVÄRDEN	13
2.1	Bakgrund	13
2.2	Studie 1	17
2.2.1	Frågeställningar	17
2.2.2	Metod	18
2.2.3	Resultat	18
2.3	Slutsatser och kommentarer	20
3.	AKTIVITETSPREFERENSER	23
3.1	Bakgrund	23
3.2	Teoretisk referensram	26
3.3	Studie 2	28
3.3.1	Frågeställningar	28
3.3.2	Metod	29
3.3.3	Resultat och diskussion	31
4.	PREFERENSER FÖR BOSTADSEGENSKAPER	39
4.1	Bakgrund	39
4.2	Studie 3	40
4.2.1	Frågeställningar	40
4.2.2	Metod	41
4.2.3	Resultat och diskussion	43
4.3	Studie 4	49
4.3.1	Frågeställningar	49
4.3.2	Metod	50
4.3.3	Resultat och diskussion	50
5.	BOSTADSVÄL	53
5.1	Bakgrund	53
5.2	Studie 5	55
5.2.1	Frågeställningar	55
5.2.2	Metod	57
5.2.3	Resultat och diskussion	58
5.3	Studie 6	63
5.3.1	Frågeställningar	63
5.3.2	Metod	65
5.3.3	Resultat och diskussion	66
5.4	Studie 7	69
5.4.1	Frågeställningar	69
5.4.2	Metod	70
5.4.3	Resultat och diskussion	71
6.	SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER	75

FÖRTECKNING AV DELRAPPORTER.....	79
REFERENSER.....	81
APPENDIX	

FÖRORD

Föreliggande rapport utgör slutrapport av projektet HUSHÄLLENS AKTIVITETSMÖNSTER, BOSTADSLOKALISERING OCH DAGLIGRESANDE som under tiden 1984/85-1986/87 genomfördes vid de psykologiska institutionerna vid Göteborgs och Umeå universitet samt vid Trafik- och transportforskningsenheten vid Umeå universitet (TRUM). Slutrapporten är en sammanfattning på svenska av de delrapporter som förtecknas nedan.

Undertecknad, som varit projektledare, har tillsammans med fil dr Erik Lindberg, Forskargruppen för miljöpsykologi, Psykologiska institutionen, Umeå universitet, docent Henry Montgomery, Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet, och, under tiden 1984/85-1985/86, civilekonom Rolf Waara, TRUM, haft den vetenskapliga ledningen av projektet. Erik Lindberg har varit anställd som forskningsassistent och har tillsammans med undertecknad haft det huvudsakliga operativa ansvaret för projektets genomförande.

Till projektet knöts vid dess igångsättning en referensgrupp bestående av fil dr Kenneth Asp, Statens Väg- och Trafikinstitut (VTI), docent Marja Walldén, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet, samt civilingenjör Staffan Widlert, Stockholms Lokaltrafik (SL). Tyvärr har av olika skäl denna referensgrupps kompetens utnyttjats mycket litet i projektet. Ett väsentligt skäl är att i och med att Rolf Waara, på grund av ny anställning utanför universitet, inte längre deltog i projektets ledning, fick detta en starkare inriktning på bostadslokaliseringsproblem än på dagligresande än vad som var tänkt när referensgruppen tillsattes. Marja Walldén har därvid kommit att anlitas något mer än övriga i referensgruppen.

Under projekttiden har ett stort antal ytterligare personer på olika sätt bidragit till projektets genomförande. Fil dr Jörgen Garvill och fil dr Håkan Asp, Psykologiska institutionen, Umeå universitet, respektive VTI, har båda bidragit med synpunkter på de olika undersökningarnas uppläggning. Jörgen Garvill har även läst och kommenterat flera av delrapporterna. Katarina Johansson, Anita Gärling, Elisabeth Gärling och Gunilla Wulkan, Umeå universitet, och Britt-Marie Drott, Ulla-Stina Johansson, Anna-Lena Persson och Helena Willén, Göteborgs universitet, har samtliga biträtt vid insamling och bearbetning av data. Siv Jungebjörk, Stig Lindqvist, Ann-Louise Söderlund, Brita Westling och Mona Wiklund, Umeå universitet, har hjälpt till med att framställa frågeformulär och rapporter. Jan-Åke Åkerlund har givit teknisk assistans. Till samtliga nämnda och övriga här ej nämnda personer som bidragit vill jag

framföra ett varmt tack.

Forskargruppen för miljöpsykologi.
Psykologiska institutionen.
Umeå universitet 30 juni 1987

Docent Tommy Gärling

SAMMANFATTNING

Frågan har ofta ställts om det är möjligt att reducera hushållens dagligresande i tätorter med motordrivna fordon. Utgångspunkten har då vanligen varit de dokumenterade negativa konsekvenser som detta dagligresande har, men det är viktigt att även klargöra och dokumentera dess positiva konsekvenser för människors välfärd. Utan ingående kännedom om positiva konsekvenser riskerar åtgärder som vidtages för att nedbringa resandet att få oönskade sideeffekter. En analys av faktorer som påverkar transportbehovet visar att två viktiga sådana faktorer är hushållens aktivitetsmönster respektive hur långt från frekventa resmål man är bosatt. Två möjliga sätt att påverka mängden resande är således att försöka förändra hushållens aktivitetsmönster respektive deras bostadslokalisering relativt frekventa resmål.

Förändringar av infrastrukturen kan givetvis påverka mängden resande. Sådana förändringar kan dock i större omfattning knappast åstadkommas kortsiktigt och även om de åstadkommes måste ändå förutsättas att hushållen agerar på ett adekvat sätt. I projektet har de psykologiska faktorer som ligger bakom hushållens agerande gjorts till föremål för ingående teoretiska analyser och empiriska studier.

Aktiviteter utgör i grunden hushållens sätt att uppnå olika för dem viktiga mål, vars frekventa uppnående innebär att man känner sig tillfreds med sitt liv. En hypotes som prövades i projektet var att man prefererar olika "vardagsaktiviteter", dvs aktiviteter av det slag som man vet att människor ägnar stor del av sin tid åt, därför att man föreställer sig att de leder till uppnåendet av olika livsmål eller livsvärden. Uppnåendet av sådana livsmål föreställer man sig utgöra förutsättningar för att man skall bli nöjd med sitt liv.

En första studie bestående av intervjuer med 75 slumpvis utvalda vuxna personer boende i Göteborg visade att man föreställer sig att man uppnår livstillfredsställelse (känslor eller tillstånd av "lycka", "välbefinnande", "inre harmoni" och "tillfredsställelse") genom att man har t ex "god hälsa", "bra familj", "god ekonomi" respektive genom att man är t ex "självständig". "God hälsa", "bra familj" och "god ekonomi" kunde också uppfattas som förutsättningar eller resurser som behövs för att man skulle uppnå vad man vill i sitt liv.

Hypotesen att man prefererar olika aktiviteter i den utsträckning man föreställer sig att de leder till olika mål som är av betydelse för livstillfredsställelse fick stöd

i en andra studie i vilken 112 vuxna personer boende i Umeå deltog. De mest prefererade aktiviteterna utgjordes av sådana som ansågs medföra att man bibehåller sin hälsa (t ex "att sköta sin personliga hygien") eller att man uppnår t ex "lycka", "gemenskap" och "kärlek" (t ex "att umgås med familjen").

Olika slags resurser, materiella och personliga, uppfattas förmodligen som betydelsefulla för livstillfredsställelse därför att de tillåter att man ägnar sig åt sådana aktiviteter som man föreställer sig leder till livsmål vars uppnående ger tillfredsställelse med livet. En central sådan resurs för människor är bostaden. Är bostadens olika egenskaper (egenskaper som t ex standard, läge och områdesegenskaper som t ex rykte) olika viktiga för bostadssökanden därför att de föreställer sig att dessa utgör förutsättningar för aktiviteter som man föreställer sig leder till livstillfredsställelse? Resultatet av en tredje studie visade att så är fallet. I denna studie intervjuades 98 personer boende i Umeå och 105 boende i Göteborg. "Rymlighet" var för grupperna som helhet den mest betydelsefulla bostadsegenskapen. Den var betydelsefull därför att en bostad som är rymlig bättre tillåter "avkoppling", "att man umgås med släkt och vänner" respektive "att man anordnar bjudningar". Dessa aktiviteter föreställer man sig i sin tur leder till "lycka", "gemenskap" m fl livsvärden. Resultaten visade även att vissa egenskaper ansågs leda direkt till livsvärden. T ex ansågs många egenskaper leda direkt till "komfort". Den troliga förklaringen är att man ofta inte endast tänker på möjligheten av att ägna sig åt olika specifika aktiviteter utan på grupper av sådana, vad man skulle kunna kalla en "livsstil", vilka man föreställer sig leder till livstillfredsställelse.

Resultaten beträffande de olika bostadsegenskaperna upprepades i ytterligare tre studier. I dessa studier undersöktes den beslutsprocess som föregår att man väljer en bostad. Kännetecknande för denna beslutsprocess är att bostadsalternativen som man skall välja mellan vanligen inte har endast positiva egenskaper, varför själva valet innebär att man gör kompromisser. Mänskliga beslutsfattare har inte lätt att göra sådana kompromisser. Två av studierna gjordes i Umeå med 36 försökspersoner i vardera som ställdes inför fingerade bostadsalternativ som de skulle välja mellan. Huvudresultatet var att preferenser för bostadsalternativen kunde förutsägas väl från personernas föreställningar om hur bostadsalternativen ledde till livstillfredsställelse. Däremot föreföll valen vara påverkade av andra faktorer. En sådan faktor var om alternativen presenterades samtidigt, vilket ledde till lägre förutsägbarhet än om de presenterades en åt gången. Restriktioner som boendekostnad och bostadens läge tycktes även påverka valen mer än preferenserna.

Den tredje studien genomfördes i Göteborg. De båda makarna eller sammanboende i fyrtyotre flerpersongshushåll som sökte bostad fick under en tid av från 4 till 6 månader beskriva alla de bostadsalternativ som de seriöst beaktade. Vidare registrerade de huruvida man bestämde sig för att flytta eller bo kvar och, i det senare fallet, om man avsåg att avsluta eller att fortsätta att söka ny bostad. Skälen till beslutet och hur nöjd med det man var angavs även. Sökfrequensen var mycket låg (i genomsnitt 1.86 alternativ per hushåll) och endast 18 hushåll bestämde sig under undersökningstiden för att byta bostad. Resultaten av denna studie var mycket lika de som erhöles i de studier i vilka försökspersoner valde mellan fingerade bostadsalternativ. Preferenserna för bostadsalternativen kunde förutsägas väl från hushållens föreställningar om hur bostadsalternativen leder till livstillfredsställelse, medan valen inte kunde förutsägas. Resultaten visade också att de som accepterade ett alternativ som de ansåg ledde till högre livstillfredsställelse än den nuvarande bostaden var mer nöjda än de som förkastade ett sådant alternativ. Däremot var de som accepterade ett alternativ som inte ledde till mer livstillfredsställelse mer nöjda än de som accepterade ett alternativ som ledde till mer livstillfredsställelse. En förklaring är att själva beslutet leder till att man blir nöjd oavsett konsekvenserna som inte blir kända förrän senare. Även andra förklaringar är möjliga.

Flera behov av fortsatt forskning framhölls. Varför preferenser men inte val kunde förutsägas från föreställningar om livstillfredsställelse och hur denna diskrepans beror av beslutssituationen är ett primärt sådant behov.

1. INLEDNING

Trafikens utveckling i tätorter har haft betydande nackdelar i form av buller och luftföroreningar. Känsligheten för störningar i energitillgången är vidare mindre tillfredsställande. Frågan har därför ställts hur hushållens dagligresande med motordrivna fordon skall kunna reduceras till en lägre nivå än dagens. Det är viktigt att man då även klargör de konsekvenser dagligresandet har för människors välfärd så att försök till påverkan av resandet sker med medvetenhet om positiva såväl som negativa konsekvenser.

Förflyttningar eller resor utgör normalt medel att uppnå olika mål vilka inte kan uppnås där man befinner sig. De mål som olika individer eller hushåll har är uttryck för deras strävan att tillfredsställa olika behov. Beskrivningar av vilka behov som tillfredsställs är vanligen svårt att ge och ersätts därför med beskrivningar av de sätt på vilka de tillfredsställs, alltså de aktiviteter som resor syftar till att möjliggöra på olika platser. Det finns två grundläggande sätt att påverka mängden resande: Att förändra hushållens aktivitetsmönster (sätt att tillfredsställa sina behov) eller att förändra hushållens (bostads- eller arbetsplats)lokalisering relativt de platser där aktiviteterna utföres.

Man väljer i allmänhet att ägna sig åt en aktivitet därför att man föreställer sig att aktivitetens konsekvenser med en viss hög sannolikhet leder till det eller de mål som man vill uppnå. Objektivt finns inte med nödvändighet något entydigt samband mellan en handling eller aktivitet och dess måluppfyllelse. Inte ens aktiviteter som man kanske utför dagligen har något sådant entydigt samband med måluppfyllelse. Det är känt att sådana handlingar ingår i rutiner vars måluppfyllelse sällan utvärderas. Slutsatsen blir att om hushållen har incitament att förändra sina aktivitetsmönster kan de kanske göra det utan att konsekvenserna blir negativa för deras möjligheter att uppnå viktiga mål. Kunskapen om vilka viktiga mål hushållen strävar efter och hur man föreställer sig att dessa uppnås i vardagslivet behöver dock ökas. Ett primärt syfte med föreliggande projekt har varit detta. I avsnitt 2 beskrivs den undersökning som utförts inom projektet med det syftet. Avsnitt 3 presenterar den teoretiska referensram som refereras till ovan samt den undersökning av aktivitetsmönster som genomförts.

På vilka avstånd från olika mål för dagligresor man är bosatt är en faktor av betydelse för hur hushållen väljer färdmedel, hur långt de reser respektive hur de organiserar sina resor och andra aktiviteter. Något enkelt samband mellan bostadslokalisering och totalt resavstånd existerar dock förmodligen inte.

eftersom längre resavstånd kanske kompenseras av förändringar av aktivitetsmönster och ett minskat antal resor. Valen av resmål kanske också i många fall görs beroende av varandra, varför även andra frekventa resmåls lokalisering, t ex arbetsplatsen, får stor betydelse. Ökad samordning av resor mellan flerpersonghushålls medlemmar kan även uppkomma.

Det är rimligt att anta att hushållen inte vill använda en stor andel av sin tid för dagligresor. Även om inget enkelt samband råder mellan bostadslokalisering och total reslängd, är det därför också rimligt att tro att hushåll i allmänhet föredrar att bo nära åtminstone viktiga målpunkter för dagligresor. Resavstånd är dock självklart inte den enda faktor som är av betydelse för preferenser för och val av bostad. Bostadsutbudet som ett hushåll får kunskap om kan ha den karaktären att det blir omöjligt att realisera alla de önskemål beträffande avstånd och andra faktorer (boendekostnader, standard m fl) som man har. Att förbättra valmöjligheterna genom påverkan av utbudet av bostäder skulle alltså vara en väg att åstadkomma förändringar av dagligresandet i tätorter.

Att förbättra valmöjligheterna är dock otillräckligt om hushållen är oförmögna att välja på ett för dem gynnsamt sätt. En sådan oförmåga kan bero på att informationen om valmöjligheterna är bristfällig. Det kan också finnas andra skäl som har mer att göra med hur man inom ett hushåll fattar de beslut som realiseras i de bostadsval som kan observeras. Ytterst lite forskning har ägnats åt att belysa detta beslutsfattande.

Det är tveklöst orealistiskt att valmöjligheterna kan göras så goda att hushållen inte tvingas att acceptera alternativ som i vissa avseenden är sämre än de önskar. Huruvida hushållen vid sådana kompromisser är förmögna att rätt värdera resavståndens betydelse är i huvudsak okänt.

Bostaden är liksom resor ett medel att uppnå mål som man strävar efter. Olika egenskaper hos bostaden underlättar eller försvårar olika aktiviteter vilka leder till målpuppfyllelse. I avsnitt 4 redogörs för hur den allmänna teoretiska referensramen för projektet har tillämpats i studier av preferenser för olika bostadsegenskaper.

I avsnitt 5 redovisas slutligen de studier som utförts inom projektet av hushållens beslutsfattande i samband med bostadsval.

2. FÖRESTÄLLNINGAR OM LIVSVÄRDEN

2.1 Bakgrund

Hur tillfredsställda människor är med sina liv har gjorts till föremål för omfattande studier (se översikter av Diener, 1984; Drott & Montgomery, 1984; Larson, 1978; Montgomery & Drott, 1984). Denna forskning kan ses som ett komplement till den livskvalitetsforskning som försöker att med hjälp av objektiva mått fastställa människors livskvalitet (Campbell, Converse, & Rodgers, 1976). T ex Scitovsky (1976) har klart visat på behovet av att livskvalitet ges en definition i termer av upplevelsedimensioner. Sambandet mellan mått på livstillfredsställelse och objektiva mått på livskvalitet, t ex disponibel inkomst, har ofta befunnits vara ganska svagt (Diener, 1984; Montgomery & Drott, 1984).

Olika teoretiska ansatser existerar i forskningen om livstillfredsställelse (Diener, 1984). Det är dock vanligt att anta att livstillfredsställelse är relaterat till välbefinnande eller lycka som i sin tur på något sätt är relaterat till behovstillfredsställelse, uppfyllelse av önskningar eller uppnåendet av mål. I många teoretiska ansatser uppfattas människors handlande som medvetet inriktat mot sökandet efter olika mål som man vill uppnå (t ex Carver & Scheier, 1981, 1982). Välbefinnande upplevs när viktiga mål uppnås (Michalos, 1980), men uppnående av välbefinnande eller positiva känslor kan också bli ett mål i sig. Studier i vilka människor fått rapportera sitt stämningssläge i olika vardagliga situationer (Brandstätter, 1983; Cameron, 1975; Sjöberg, 1981) har visat att positiva stämningsslägen är mer frekventa än negativa. I t ex Camerons (1975) studie rapporterade de undersökta personerna, vilkas ålder varierade från 4 till 103 år, positiva stämningsslägen i 40-50 % av de slumpmässigt utvalda situationerna, medan de rapporterade negativa stämningsslägen i färre än 10%. Diener (1984) påpekar också att det kan finnas en *positiv* korrelation mellan frekvensen negativa och positiva situationer, dvs att skillnaden mellan individer kan vara hur affektivt man reagerar överhuvudtaget snarare än huruvida upplevelserna är genomgående antingen positiva eller negativa.

Med livstillfredsställelse menas inte momentant upplevt välbefinnande men kan såsom nämnts antas vara relaterat till frekvensen (och fördelningen över tid) av sådana positiva tillstånd. Livstillfredsställelse skulle därmed också vara relaterat till hur ofta man uppnår viktiga mål, och kanske även till den utsträckning i vilken man upplever att ens liv utvecklar sig i enlighet med de planer och förhoppningar man har (Diener, 1984). Little (1983) och Palys och Little

(1983) undersökte vilka viktiga mål olika personer hade respektive hur tillfredsställda de var med sina liv. De fann därvid att personer som oftare upplevde måluppfyllelse därför att de hade mer kortsiktiga mål också var mer tillfredsställda. Denna forskning pekar på möjligheten av att olika människor upplever olika mycket livstillfredsställelse, även om de skulle leva under lika betingelser, beroende på hur mål, som är viktiga för dem, är realiserbara respektive på lämpligt sätt integrerade med varandra.

Att individer skiljer sig åt får inte medföra att man bortser från att levnadsvillkoren troligen är mycket väsentliga för livstillfredsställelse, men inte på ett sådant enkelt sätt som antagits tidigare. Enligt adaptationsnivåteorin (Helson, 1964) och dess moderna motsvarighet, variationsvidd-frekvensteorin (Parducci, 1974), tenderar man att adaptera till den grad av välbefinnande man har oavsett om den är positiv eller negativ. En förändring bedöms sedan i förhållande till denna adaptationsnivå. Uppnåendet av ett viktigt mål kan därvid komma att leda till en mindre eller ingen ökning av ens tillfredsställelse om man redan uppnått många viktiga mål i sitt liv, medan ökningen blir större om man inte gjort det. Hur den aktuella upplevelsenivån bestäms av tidigare erfarenheter specificeras i ovannämnda teorier. I variationsvidd-frekvensteorin, som bättre förklarar olika empiriska fenomen än adaptationsnivåteorin, antas både variationsvidden och frekvensen av tidigare erfarenheter vara av betydelse. Har man haft många negativa erfarenheter men bara ett fåtal positiva uppfattar man nya händelser som mer positiva, medan det omvända gäller om man haft många positiva erfarenheter men bara få negativa. Utöver frekvensen kommer även variationsvidden, dvs differensen mellan den mest positiva och den mest negativa händelsen som man upplevt, att påverka hur man uppfattar den aktuella situationen.

Kahneman och Tversky (1979, 1984) och Tversky och Kahneman (1981) har påvisat att teorier för hur man skall fatta beslut, sk. "förväntad nytta" teorier, inte är giltiga beskrivningar av människors beslutsfattande. Ett skäl är att människors nyttofunktioner är ickelinjära. Den upplevda nyttan av en objektivt lika stor vinst minskar allt eftersom man vinner mer, medan en objektivt lika stor förlust upplevs allt mindre när man har börjat att förlora. Nyttfunktionerna är också osymmetriska så att en förlust upplevs mer negativt jämfört med hur positiv en vinst av motsvarande storlek upplevs. Vad som utgör en vinst eller en förlust är relaterat till den referenspunkt ("nuvarande tillgångar") som man har och denna antas, liksom i adaptationsnivå- och variationsvidd-frekvensteorin, vara bestämd av de tidigare erfarenheter man har haft.

Det förekommer även att hur man uppfattar en viss händelse kontrasterar mot tidigare erfarenhet. En erfarenhet kan således i vissa fall uppfattas som mer positiv, när den jämförs med tidigare (positiva) erfarenheter samtidigt som dessa tidigare erfarenheter framstår som mindre positiva. Om en kontrast eller habitueringseffekt uppstår är svårt att förutsäga. Hellström (1984) menar att i vilken utsträckning den aktuella erfarenheten är unik är avgörande. Nya upplevelser ökar sannolikheten för att de skall upplevas som positiva även mot en bakgrund av många positiva erfarenheter. Omväxling skulle således vara ett sätt att undvika adaptation (Scitovsky, 1976). Det finns även belägg för att människor genom att uppmärksamma eller genom att låta bli att uppmärksamma tidigare erfarenhet i relation till det aktuella tillståndet kan påverka hur detta upplevs. Exempel utgörs av människor som drabbas av svåra sjukdomstillstånd och som upplever sin situation mindre negativt genom att de undviker att jämföra sitt nuvarande tillstånd med sina tidigare positiva erfarenheter (Leventhal, 1982).

Vad som för individen framstår som viktiga mål är relaterat till dennes behov. Frågan har därför upprepade gånger ställts om det är möjligt att finna ett mindre antal universella behov som människor har så att deras olika mål förenklat skulle kunna beskrivas som relaterade till dessa. Ett exempel är Maslows (1962) behovsteori som dock inte har något entydigt empiriskt stöd i den forskning som genomförts för att belägga teorin.

Moderna försök att systematisera människors mål har tagit som sin utgångspunkt vad som benämnes livsvärden. De mest omfattande empiriska studierna har utförts av Rokeach (1971, 1973) (se översikt av Kihlmann, 1981). Värden refererar ofta till önskvärda principer för hur man skall handla (Rescher, 1968). Rokeach (1973) skiljer emellertid mellan livsvärden, som utgör önskvärda mål eller tillstånd som individer strävar efter att uppnå i sitt liv därför att de gör detta värt att leva, samt instrumentella värden som är önskvärda sätt att handla på därför att de önskvärda målen uppnås. Antagandet är att livsvärden som utgör mål, fortsättningsvis även benämnda livsmål, kan ses som övergripande mål för sådana mänskliga handlingar som företas i syfte att man skall uppnå tillfredsställelse med sitt liv. Handlingar tillhörande denna kategori är säkerligen många av människors fritidsaktiviteter och viktiga val och beslut, t ex bostadsval. Detta kommer att utvecklas närmare i de följande två avsnitten.

Rokeach (1973) utvecklade en metod för att mäta människors livsvärden. I hans

Tabell 2.1. Instrumentella livsvärden och livsmål ingående i Rokeachs "Value Survey". (Efter Rokeach, 1973).

Instrumentella livsvärden	Livsmål
Ambitiös	Komfort
Sympatisk	Göra intressanta saker
Kompetent	Uträtta något
Utåtriktad	Fred
Välvärdad	Skönhet
Modig	Jämlikhet
Förlåtande	Trygghet
Hjälpsam	Frihet
Ärlig	Lycka
Visionär	Inre harmoni
Självständig	Kärlek
Kultiverad	Landets säkerhet
Konsekvent	Njutning
Tillgiven	Tro på något
Lydig	Självrespekt
Artig	Uppskattning
Samvetsgrann	Vänskap
Måttfull	Vishet

"Life Value Survey" presenteras försökspersoner en lista med verbala benämningar av livsmål och instrumentella livsvärden. Denna lista, som återfinns översatt till svenska i Tabell 2.1, har framtagits i relativt omfattande förundersökningar. Uppgiften för försökspersonerna är att rangordna livsvärdena inom respektive grupp från det mest betydelsefulla till det minst betydelsefulla. På det sättet erhålles en hierarki av livsvärden. Olika grupper av människor kan sedan jämföras med avseende på denna hierarki. Det är också möjligt att jämföra livsvärdeshierarkier vid olika tidpunkter och under olika betingelser.

Den metodik som Rokeach (1973) använder har vissa uppenbara nackdelar (Fischhoff, Slovic, & Lichtenstein, 1980). En sådan nackdel är att den är begränsad till verbaliserbara livsvärden. Den förutsätter också att den verbala kommunikationen fungerar. Även om man förklarar relativt ingående de olika livsvärdena finns ändå den möjligheten att deras innebörd förblir oklar och att olika individer tolkar beskrivningarna olika. Denna nackdel skall dock inte överdrivas, men det står klart att den innebär att metoden måste begränsas till vuxna med acceptabelt god språkförmåga. Å andra sidan finns knappast några

bra alternativa möjligheter (se Kihlmann, 1981).

En ytterligare nackdel med Rokeachs metodik är svårigheten att tolka innebörden av rangordningarna av hur betydelsefulla de olika livsvärdena är. Hypotesen är att de svar som försökspersoner ger avspeglar deras uppfattning om betydelsefullheten hos de olika livsvärdena, men möjligheten finns att rangordningen är (omvänt) relaterad till hur väl individen upplever att de olika livsvärdena momentant är uppfyllda (Diener, 1984). En annan felkälla är att svaren avspeglar vad som uppfattas som socialt önskvärt, varför rangordningen visserligen anger hur betydelsefulla olika livsvärden vid en viss tidpunkt anses vara i en viss kultur eller subkultur men inte nödvändigtvis vad den tillfrågade personen anser.

Montgomery (1984) (se även Rokeach, 1970) har framfört hypotesen att livsvärden ingår i en kognitiv kausal struktur. Varje livsmål uppfattas som att det leder till ("orsakar") andra livsmål som därvid ses som överordnade. Desto fler andra livsmål ett visst givet livsmål är relaterat till i denna struktur, desto mer betydelsefullt antas det uppfattas. En sådan kognitiv struktur baseras givetvis på tidigare direkta och indirekta erfarenheter, men den har säkerligen hos vuxna individer en ganska hög grad av invarians eftersom föreställningssystem sällan under normala betingelser genomgår några mer genomgripande förändringar.

2.2 Studie 1

2.2.1 Frågeställningar

Inom det aktuella projektet var såsom beskrivs mer utförligt i de följande två avsnitten syftet att försöka kartlägga hur preferenser för fritidsaktiviteter och för bostäder kan förklaras utifrån de samband som finns med livstillfredsställelse. Analysen i detta avsnitt har lett fram till antagandet att livstillfredsställelse är relaterat till uppnåendet av ett mindre antal, möjligen ganska allmängiltiga och invarianta livsvärden eller livsmål.

Montgomery (1984) utgick från Rokeach (1973) vid valet av livsvärden och kompletterade sedan dessa. Eftersom Rokeachs värden huvudsakligen refererar till psykologiska tillstånd ansågs det viktigt att tillföra sådana värden som kanske snarare skall betraktas som inre och yttre resurser, dvs medel med vars hjälp mål kan uppnås, t ex kunskap, hälsa, god ekonomi m fl (se Johansson, 1970). Å andra sidan finns hos Rokeach samhällseliga värden som kanske inte är direkt relaterade till livstillfredsställelse, t ex "fred", och vilka därför kanske bör

uteslutas. Resultaten för de livsvärden som tillfördes visade sig i Montgomerys undersökning inte avvika på något markant sätt från resultaten för de livsvärden som överensstämde med Rokeachs. Detta ger upphov till den mer allmänna frågan om Rokeachs resultat, som erhållits för i huvudsak amerikanska försökspersoner under 1960-talet, är giltigt i alla delar för svenskar under 1980-talet. Det har visserligen ovan antagits att en hög grad av invarians över tid och olika människor skall gälla, men ett sådant antagande behöver bekräftas och det är också klart att det kan ha begränsningar utan att själva angreppssättet behöver ifrågasättas. Även om vad som är viktiga livsvärden kan variera från tidpunkt till tidpunkt kan det ju ändå visa sig att denna variation är mindre än t ex variationen i preferenser.

För att få en bättre grund för urval av livsvärden för de fortsatta studierna genomfördes Studie 1 med syfte att undersöka i vilken utsträckning Rokeachs livsvärden är användbara respektive på vilka punkter de behöver kompletteras. Det var också viktigt att försöka skilja mellan inre och yttre resurser, delvis motsvarande Rokeachs instrumentella värden, och livsvärden som utgör mål.

2.2.2 Metod

Den genomförda studien rapporteras utförligt i Delrapport 1. Sammanfattningsvis intervjuades 75 slumpvis utvalda försökspersoner boende i fem olika bostadsområden i Göteborg. Intervjuerna gjordes per telefon enligt ett fastställt schema. Efter det att ett antal frågor om bakgrund ställts, besvarade varje fp fritt följande fyra frågor:

1. Vad vill Du uppnå i Ditt liv?
2. Vad krävs av Dig för att Du skall uppnå det Du vill uppnå i Ditt liv?
3. Vad krävs utöver detta för att Du skall uppnå det Du vill i Ditt liv?
4. Hur känner Du Dig när Du tycker att Ditt liv är bra?

Samma frågor ställdes för "Ditt arbete", "Ditt familjeliv" och "Din fritid".

2.2.3 Resultat

Resultaten av Studie 1 sammanfattas i Tabell 2.2 som visar hur många svar på de olika frågorna som klassificerats till de olika i tabellen angivna kategorierna. Svaren på frågorna 1 och 4 borde visa god överensstämmelse med Rokeach's livsmål, svaren på frågorna 2 och 3 god överensstämmelse med Rokeach's instrumentella livsvärden. Mer än hälften av svaren kunde emellertid inte klassificeras enligt Rokeachs system. Mest slående var att många av Rokeachs livsvärden aldrig nämndes. Totalt svarade åtta av Rokeachs livsmål, "trygghet",

Tabell 2.2. Frekvenser av försökspersonernas svar på de olika frågorna i Studie 1.

Mitt liv	Mitt arbete	Min familj	Min fritid		
<i>Fråga 4</i>	<i>Fråga 4</i>	<i>Fråga 4</i>	<i>Fråga 4</i>		
Lycka	46 Lycka	34 Lycka	36 Lycka	46	
Välbefinnande	34 Välbefinnande	32 Välbefinnande	23 Välbefinnande	28	
Inre harmoni	14 Tillfreds- ställelse	29 Tillfreds- ställelse	18 Tillfreds- ställelse	15	
Tillfreds- ställelse	110 Inre harmoni	16 Inre harmoni	17 Inre harmoni	5	
<i>Fråga 1</i>	<i>Fråga 1</i>	<i>Fråga 1</i>	<i>Fråga 1</i>		
Hälsa	20 Uträtta något	34 Bra familjeliv	57 Avkoppling	30	
Barnens väl	14 Hjälpsamhet	19 Barnens väl	12 Familjeliv	19	
Bra arbete	10 God ekonomi	16 Familjens väl	8 Motion	16	
Tillfreds- ställelse	8 Tillfreds- ställelse	8 Makes väl	8 Naturliv	16	
Bra familj	6 Bra arbete	6 Inre harmoni	5 Sommarstuga	11	
Bra liv	6 Ansvar	6	Vänner	8	
Oberoende	5 Familjens väl	5	Resor	6	
Hjälpa andra	5		Frihet	5	
Hög standard	4		Föreningar	5	
God ekonomi	4		Trädgård	5	
<i>Fråga 2</i>	<i>Fråga 2</i>	<i>Fråga 2</i>	<i>Fråga 2</i>		
Intressant	13 Ambition	36 Omtänksam	28 Ambition	24	
Initiativ	11 Hjälpsam	16 Hjälpsam	25 Initiativ	19	
Ansvarsfull	11 Intressant	14 Positiv inställning	7 Intressant	10	
Måttfull	9 Kompetens	14 Ambition	6 Koppla av	9	
Positiv inställning	8 Initiativ	8 Initiativ	5 Aktiv	7	
Hjälpsam	8 Samarbets- förmåga	7 Tålmod	5 Positiv inställning	5	
Ambitiös	8 Ansvarsfull	6 Självkontroll	5		
Mognad	5 Kreativ	5 Bra familjeliv	5		
Kompetens	5				
<i>Fråga 3</i>	<i>Fråga 3</i>	<i>Fråga 3</i>	<i>Fråga 3</i>		
Hälsa	20 Arbetsanda	35 Bra familjeliv	29 Hälsa	32	
God ekonomi	16 Hälsa	23 Hälsa	15 God ekonomi	11	
Bra familj	15	God ekonomi	14 Bra familjeliv	11	
		Familjens väl	14 Fritid	7	
			Vänner	6	

"att göra intressanta saker", "att uträtta något", "inre harmoni", "lycka", "frihet", "vänskap" och "komfort", och sex av de instrumentella livsvärdena, "ambitiös", "hjälpssam", "förlåtande", "utåtriktad", "samvetsgrann" och

"kompetent", för 95% av svaren som kunde klassificeras enligt Rokeachs system. God hälsa och ekonomi var livsmål som nämndes oftast av de som inte kunde klassificeras på detta sätt.

Distinktionen mellan livsmål och instrumentella livsvärden, där de senare skall ses som medel för att uppnå de förra, var mindre klar än vad Rokeach (1973) antagit. Genomgående var att man på fråga 4, hur man känner sig när man tycker att livet är bra svarade med "lycka", "välbefinnande", "tillfredsställelse" och "inre harmoni". På de övriga frågorna, vad man vill uppnå respektive vad som krävs för att uppnå det, var svaren för det första mer beroende av vilken domän det gällde och för det andra kunde vissa av Rokeachs instrumentella värden, t ex "samvetsgrann" och "hjälpssam", utgöra mål (svar på fråga 4), medan vissa livsmål enligt Rokeach kunde förekomma som instrumentella värden (svar på fråga 2 och 3), t ex "vänskap", "självrespekt" och "vishet". Vidare kunde samma svar anges till frågor på olika nivåer, t ex "inre harmoni" som svar på fråga 1 och 4, "god hälsa" som svar på fråga 2 och 3.

2.3 Slutsatser och kommentarer

De slutsatser som kan dras från resultaten av Studie 1 är för det första att det förelåg ett klart samband i försökspersonernas kognitiva strukturer mellan upplevd livstillfredsställelse (lycka, välbefinnande, inre harmoni och tillfredsställelse) och olika livsvärden som frihet, att utträtta något m fl, för det andra att många av Rokeachs (1973) livsvärden förmodligen inte är relevanta för livstillfredsställelse, för det tredje att Rokeach ej medtagit ett antal väsentliga livsvärden och för det fjärde att Rokeachs distinktion mellan livsvärden som utgör mål och instrumentella livsvärden är oklar.

Att försökspersonerna i Studie 1 ansåg att samband existerar mellan livstillfredsställelse och ett antal livsvärden betyder inte att det objektivt sett förhåller sig så. För att påvisa det krävs studier av samvariationen mellan faktisk livstillfredsställelse och i vilken grad olika livsvärden uppnås (Campbell m fl, 1976; Diener, 1984). Inom projektet var det dock viktigast att få kunskap om människors system av föreställningar, eftersom det är de som är avgörande för hur man väljer att handla i framtida situationer och inte de faktiska konsekvenserna av handlandet som ju är okända vid valet.

Det förefaller klart från resultaten av Studie 1 vilka av Rokeachs livsvärden som inte behöver medtagas i de följande studierna. Det är något mindre klart med vilka livsvärden listan behöver kompletteras. De mest frekvent nämnda var olika

slags resurser som hälsa, god ekonomi m fl. Att dessa också uppfattas som just resurser eller medel, snarare än mål, var också klart från resultaten av Studie 1. Lösningen på detta problem redovisas i nästa avsnitt. Kortfattat så antas att medel i vissa situationer utgör mål. T ex kan ett bra arbete utgöra ett mål inom domänen "Mitt arbete" men kanske utgöra ett medel för att uppnå något annat i domänen "Mitt liv". Närmare analyser redovisas i nästa avsnitt i samband med en diskussion av resultaten av Studie 2 i vilken preferenser för aktiviteter undersöktes.

Som en allmän avslutande kommentar kan frågan resas på vilka grunder man kan avgöra att de verbala begrepp som använts av Rokeach (1973) och i föreliggande studie utgör livsvärden. Ett krav är att de skall vara invarianta. Resultaten visade otvetydigt detta. Av Rokeachs värden kunde 50% dokumenteras i Studie 2 och få nya, av Rokeach inte omnämnda, observerades. Ytterligare svar på frågan måste ges utifrån empiriska studier som visar att de aktuella livsvärdena har den roll för preferenser och val som antagits.

Man kan också fråga sig om det finns någon teoretiskt baserad grund på basis av vilken olika livsvärden kan klassificeras. Montgomery och Johansson (1987) utgick från filosofisk värdeteori (Rescher, 1969) och socialpsykologiska teorier (Benjamin, 1974; Heider, 1958) och antog att man med hjälp av två dimensioner, fokus, värdeorientering och innehåll, skall kunna beskriva alla livsvärden. Med fokus avses om värdet fokuseras på (a) resurser i individens miljö, (b) individens relation till miljön eller (c) faktorer inom individen. Med värdeorientering menas huruvida värdet refererar till relationer inom personen, mellan personen och andra personer eller mellan personen och miljön. Relationerna mellan personen och andra personer kan vara från denna, till denna eller ömsesidigt; relationen mellan personen och miljön kan vara från personen eller till personen. Exempel på innehållsdomäner är kontroll, värdering, kunskap och utveckling.

På basis av det beskrivna systemet konstruerade Montgomery och Johansson ett frågeformulär. Resultatet av en undersökning med detta frågeformulär redovisas i Figur 2.1. Figuren representerar samvariationen mellan bedömningar av hur betydelsefulla de olika livsvärdena uppfattades. Värden som ligger nära varandra har en hög grad av samvariation och bör därför förväntas vara nära relaterade. Resultatet ger för det första stöd för antagandet om livsvärdenas olika fokus. Värden som fokuserar på faktorer hos individen tenderar att ligga centralt i figuren, resursvärden i periferin och relationsvärden däremellan. För det andra erhöles stöd för hypotesen att de objekt som värdena refererar till

Figur 2.1. Resultat av undersökning av hur man uppfattar olika livsvärden. (Efter Montgomery & Johansson, 1988).

(värdeorientering) är av de tre allmänna typerna som nämnts ovan, nämligen relationer inom individen, till andra människor och till miljön.

Ett mer specifikt resultat som förtjänar att uppmärksammas gällde bostadens betydelse. En bra bostad var ett av de "livsvärden" som bedömdes. I Figur 2.1 har bostaden en central position, vilket innebär att en bra bostad uppfattas som nära relaterat till många andra livsvärden. Bostaden förefaller således att spela en central roll i människors föreställningar om livstillfredsställelse.

3. AKTIVITETSPREFERENSER

3.1 Bakgrund

Förflyttningar eller resor utgör medel att uppnå olika mål, vilka inte kan uppnås där man befinner sig (t ex Hartgen, 1981; Michaels, 1981). Vanligen definieras de mål hushållen har som aktiviteter. Aktiviteter är dock, liksom resor, medel att uppnå mål. Till skillnad från behov, önskemål och mål är aktiviteter direkt observerbara och därför lättare att objektivt och entydigt beskriva. Det finns emellertid en risk att sådana beskrivningar i alltför hög grad baseras på verbala benämningar, vilka kanske inte tillåter de distinktioner som behöver göras eller som kanske inte uttrycker de överordnade samband som kan finnas (jmf. Mervis & Rosch, 1981). Allmänt sett är det nödvändigt att analysera aktiviteterna som sådana, avgränsade i tid på något sätt (se t ex Bower, Black, & Turner, 1979), och att därvid bortse från de språkliga benämningarna. Man har då t ex funnit att aktiviteter består av ett antal komponenter eller delhandlingar, ofta sådana som utgör komponenter i många aktiviteter (Abelson, 1981; Reiser, Black, & Abelson, 1985). Vissa av dessa komponenter är förmodligen desamma för samma aktiviteter utförda av olika individer eller utförda av samma individ vid olika tidpunkter, medan andra komponenter tveklöst varierar beroende på när aktiviteten utförs och av vem. Kunskapen är här dock mycket bristfällig. Problemet med att definiera aktiviteter har således ingen enkel lösning. Hur problemet lösts inom projektet redovisas nedan.

Ofta vill man beskriva aktivitetsmönster, dvs vilka aktiviteter som utförs på olika platser under dygnets timmar. Försök att utveckla system för att beskriva hushålls aktivitetsmönster har gjorts inom tidsgeografin (t ex Lenntorp, 1976; Mårtensson, 1979). Dessa system har givetvis den grundläggande svårigheten som berördes ovan att beskriva själva aktiviteterna. Därtill kommer svårigheter att fastställa och beskriva tid och plats för respektive aktivitet. Hur observationer därvid skall utföras är ett problem. I nästa steg måste olika klassificeringsproblem lösas, såsom hur aktiviteter skall avgränsas i tid och rum. Ytterligare ett problem är hur resultaten skall aggregeras över flera hushåll.

Aktivitetsmönster användes i projektet som ett hypotetiskt begrepp för att förklara ett hushålls reserutiner när reserutinerna väl stabiliserats så att hushållet uppfattar att de uppfyller hushållets grundläggande krav på sina (daglig)resor (Gärling, Säisä, & Waara, 1984). Projektets primära syfte är inte att beskriva sådana aktivitetsmönster utan att förstå vilka faktorer som vidmakthåller dem. Inom tidsgeografin fokuseras på olika slags restriktioner som förklaring (t ex

Hägerstrand, 1970). Sådana restriktioner indelas i tre olika grupper: kapacitetsrestriktioner, kopplingsrestriktioner och styrningsrestriktioner. Viktiga sådana restriktioner inom respektive grupp är grundläggande biologiska restriktioner, hushållsmedlemmarnas förmåga och kunskap, rumstidsrestriktioner inklusive kopplingar mellan de olika hushållsmedlemmarnas aktiviteter, olika slags resursrestriktioner, samt restriktioner som är bestämda av samhällets organisation och teknik.

Även om man i det tidsgeografiska synsättet pekar på viktiga faktorer som kanske fått mindre uppmärksamhet i andra sammanhang, nedvärderas alldeles klart betydelsen av människors preferenser och val. Om man istället ser människors utförande av olika slags aktiviteter, både arbete och fritidsaktiviteter, som resultatet av beslut som de fattat, antingen individuellt eller tillsammans med andra medlemmar av hushållet, så betyder det inte att restriktioner blir utan betydelse. Restriktionerna är faktiska hinder för aktiviteternas utförande. Inom vissa ramar finns dock valfrihet och dessa ramar kan dessutom påverkas av olika handlingar som man väljer att utföra. Det är vidare viktigt att påpeka (se Frey & Foppa, 1986) att restriktioner såsom de uppfattas, av individen eller hushållet, har betydelse för de beslut som fattas. Är uppfattningen av dessa restriktioner (t ex rumstidsrestriktioner) felaktig så kommer aktiviteten som man vill ägna sig åt kanske inte att kunna utföras (t ex därför att man inte hinner). Att man överdriver svårigheterna kan givetvis också förekomma.

Tidigare forskning som syftat till att kartlägga människors tidsanvändning (t ex Chapin, 1974; Robinson, 1977; Szalai et al., 1972; Walldén, 1975a, 1975b) har använt sig av retrospektiva intervjuer. De intervjuade personerna har med sina egna ord fått ange vad de gjorde vid olika tidpunkter föregående dag (eller ibland föregående vecka) respektive var och tillsammans med vem de utförde aktiviteten (eller aktiviteterna om de utförts samtidigt) (se Michelson och Reed, 1975, för en diskussion av tidsbudgettekniken). Intervjupersonernas verbala utsagor kodas sedan enligt ett fastställt schema omfattande både arbete och olika fritidsaktiviteter. Mer sofistikerade tidssamplingtekniker, där försökspersoner får till uppgift att rapportera vad de gör när de får en signal vid en slumpmässigt fastställd tidpunkt, har kommit till användning i senare studier (se översikt av Hormuth, 1986). Dessa senare studier skiljer sig dock inte på något avgörande sätt från de tidigare nämnda studierna med avseende på hur själva aktiviteterna registreras.

I studier av tidsanvändning har syftet varit både att beskriva hur människor disponerar sin tid och att förklara varför de disponerar den såsom de gör

(Chapin, 1974; Robinson, 1977; Walldén, 1974). Såsom Stone (1972) påpekat är det emellertid mycket svårt att dra slutsatser från tidsanvändningsdata beträffande vilka faktorer som bestämmer val av aktivitet, plats och tidpunkt. Stone diskuterar vilka inferensmöjligheterna är utifrån olika modellansatser (t ex elasticitetsmodeller, regressionsmodeller). Hans åsikt är att de bästa möjligheterna föreligger om man har tillgång till en psykologisk processmodell, dvs en modell (eller teori) som beskriver den psykologiska process som ligger bakom de olika valen (av aktivitet, plats och tidpunkt).

Chapin (1974), Robinson (1977) och Walldén (1974) presenterar teoretiska referensramar i vilka faktorer som personliga bakgrundskaraktäristika inklusive behov och önskemål, rollkaraktäristika samt plats- och situationsfaktorer antas bestämma individers preferenser för olika aktiviteter. Dessa analyser kompletteras av analyser på en mikronivå av preferenser och val. Den mest välkända ansatsen är här Fishbein och Ajzens (1975; se även Ajzen & Fishbein, 1980) teori. I denna teori, som senare utvecklats av Ajzen (1985) och Warshaw och Dröge (1986), utgör intentionen att handla den närmast liggande determinanten till en handling. Det individuella, eller kollektiva, beslutet att ägna sig åt en viss aktivitet uppfattas alltså som den proximala orsaken till aktivitetens utförande. Såsom Ajzen (1985) påpekar finns det dock andra proximala orsaker, i synnerhet när det gäller handlingar som man har reducerad viljemässig kontroll över. Intentionen bör därför ses som del av en plan (Gärling, 1987a; Gärling, Böök, & Lindberg, 1984; Hayes-Roth & Hayes-Roth, 1979; Sacerdoti, 1977; Wilenski, 1981), eller vardaglig rutin (se t ex Abelson, 1981; Anderson, 1983; Gärling, 1987b; Schank, 1982; Schank & Abelson, 1977), vars genomförande kan förhindras av ogynnsamma omständigheter.

Intentionen att handla på ett visst sätt är i Fishbein och Ajzens teori relaterad dels till sociala normer, dels till den preferens man har för att handla på detta sätt. Med social norm menas den föreställning individen har om hur andra, för denne betydelsefulla personer anser att han eller hon bör handla. Empiriska studier (se översikt i Ajzen, 1985) har för många typer av handlingar påvisat relativt god överensstämmelse både mellan faktiskt handlande och uttalade intentioner att handla på det sättet och mellan de senare å ena sidan och preferenser och normer å andra sidan. Hur mycket normer respektive preferens bestämmer intentionen varierar för olika handlingar, personer och situationer.

Som Warshaw och Dröge (1986) påpekar skiljer sig Fishbein och Ajzens (1975)

teori från mikroekonomiska teorier för människors handlande (t ex Becker, 1976; Lancaster, 1971). En väsentlig skillnad är att man i den senare typen av teorier beaktar att olika slags restriktioner har betydelse för beslutet att handla och/eller handlingens genomförande. Gärling (1987a) fann empiriskt att för ett antal olika vardagsaktiviteter av fritidskaraktär bidrog både preferens, normer och upplevda restriktioner till hur ofta man avsåg att utföra handlingarna respektive hur ofta man gjorde det. För den typ av handlingar som undersöktes var genomgående preferens den viktigaste faktorn av de nämnda tre. Typen av restriktioner som nämndes av de undersökta personerna (universitetsstudenter) var i första hand tidsbrist och i andra hand brist på pengar. Resultatet kan tolkas som att både sociala normer, som i Fishbein och Ajzens teori, och upplevda restriktioner (Frey & Foppa, 1986; Lancaster, 1971) påverkar intentionen att ägna sig åt olika vardagliga fritidsaktiviteter.

Aktivitetspreferenser bestäms i Fishbein och Ajzens (1975) teori av hur positiva man uppfattar de konsekvenser som man tror att deltagande i aktiviteten har. Om P_i betecknar hur mycket aktiviteten i prefereras, p_{ij} hur sannolik man föreställer sig att konsekvensen j av aktiviteten i är, samt E_j hur positiv man tror att konsekvensen j är, så är

$$P_i = \sum p_{ij} E_j \quad (3.1).$$

Ekvation 3.1 är ett exempel på en sk. "förväntad nytta" modell. Sådana modeller har under lång tid dominerat forskningen inom kognitiv motivationspsykologi (Atkinson & Birch, 1986; Feather, 1982), men de har även utsatts för kritik (t ex Kuhl, 1982; Kruglanski & Klar, 1985).

3.2 Teoretisk referensram

Den allmänna frågan i detta avsnitt gäller vilka faktorer som kan antas ligga bakom hushållens aktivitetsmönster. Vi kan här inte ge någon objektiv teoretisk definition av aktiviteter på annat sätt än att säga att vi syftar på sådana vardagliga rutinbetonade aktiviteter eller grupper av aktiviteter som man funnit tillsammans upptar en stor del av vuxna individers tid och som för dessa individer utgör, åtminstone språkligt, meningsfulla enheter. Operationellt kan sådana aktiviteter därmed definieras med utgångspunkt i tidigare studier av tidsanvändning i vilka försökspersonerna fått beskriva med egna ord vilka aktiviteter de ägnar sig åt (Michelson & Reed, 1975).

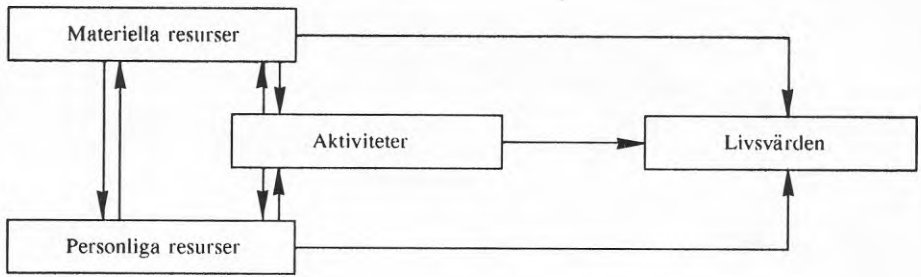
I avsnitt 2 diskuterades ingående hur livstillfredsställelse är relaterat till uppnåendet av för individen väsentliga mål. Allmänna sådana mål, benämnda

livsvärden eller livsmål, definierades utifrån resultaten av Studie 1. Vi antar nu att många aktiviteter utförs därför att man föreställer sig att dessa leder till livstillfredsställelse då de uppfattas bidra till uppnåendet av livsmål. Utöver aktiviteter och grupper av aktiviteter som leder direkt till livsmål finns en, förmodligen stor, grupp av aktiviteter som man föreställer sig leder indirekt till uppnåendet av livsmål, antingen därför att de är instrumentella för andra aktiviteter eller därför att de bidrar med resurser (elimineras eller reducerar restriktioner) som möjliggör att man ägnar sig åt dessa andra aktiviteter.

En slutsats som kan dras av diskussionen i föregående delavsnitt är att det inte kan existera något enkelt direkt samband mellan hur mycket tid man ägnar åt olika aktiviteter och hur betydelsefulla dessa är för uppnåendet av livstillfredsställelse (Gärling, 1987a; Stone, 1972). Huruvida man ägnar sig åt en aktivitet är bestämt av om man beslutar sig för det och huruvida det sedan blir möjligt att genomföra beslutet. Både beslutet och dess genomförande påverkas av sociala normer och olika former av restriktioner.

När det gäller preferensen för och val mellan aktiviteter är individens föreställningar avgörande (Fishbein & Ajzen, 1975). För de aktiviteter som här är av intresse antas individen ha föreställningar om deras samband med olika livsmål, vilka tillsammans med hur betydelsefulla livmålen uppfattas vara för livstillfredsställelse bestämmer dennes preferens för aktiviteten. Vi antar således att Fishbein och Ajzens modell (Ekvation 3.1) skulle vara tillämpbar med det tilläggsantagandet att hur positiva konsekvenserna uppfattas vara är bestämt av i vilken grad man föreställer sig att de är relaterade till att betydelsefulla livsmål uppnås.

Som nämnts ovan leder många aktiviteter förmodligen endast indirekt till livsmål på det sättet att de bidrar till skapandet av resurser (undanröjandet av restriktioner) som möjliggör andra aktiviteter vilka direkt leder till livsmål. Sådana resurser kan vara av yttre slag (ekonomi, hälsa, tid, familj m fl) eller inre, personliga (förmåga, personlighetsegenskaper). I avsnitt 2 diskuterades huruvida vissa sådana resurser skall ses som livsmål eller ej. Ståndpunkten här är att de kan utgöra mål för många aktiviteter eller handlingar därför att de är just resurser som möjliggör andra handlingar vilka leder till livsmål av betydelse för tillfredsställelsen med ens liv. Dessa förhållanden, som här något förenklats eftersom samband som kan finnas mellan aktiviteter bortses från, åskådliggörs i Figur 3.1.

Figur 3.1. Hypotetisk kognitiv struktur av föreställningar om hur vardagliga aktiviteter är relaterade till livsmål, materiella och personliga resurser.

Figur 3.1 åskådliggör således en antagen kognitiv struktur, eller "kognitiv karta" (se Axelrod, 1976), av föreställningar om hur olika vardagliga aktiviteter direkt, eller indirekt via tillskapandet av olika resurser, leder till konsekvenser relaterade till olika livsmål vars uppnående har betydelse för livstillfredsställelse. I figuren åskådliggörs också inflytandet från de olika typerna av resurser på aktiviteterna, vilka representerar föreställningar om olika restriktioner.

Det bör understrykas att en kognitiv struktur av det slag som presenteras här inte behöver ha något samband med den objektiva verkligheten, men att den ändå kommer att vara styrande för individens val. Val innebär emellertid oftast att individen erhåller någon form av information om konsekvenserna. Det kan därför synas plausibelt när det gäller vardagliga aktiviteter att många av sambanden i individens kognitiva struktur skall vara i överensstämmelse med objektiva förhållanden. Vad som talar emot det är att felaktiga föreställningar kan vara mycket motståndskraftiga mot förändring (t ex Rokeach, 1970), i synnerhet om de aldrig ifrågasätts och utvärderas eller om underlaget för en sådan utvärdering är svårtillgängligt, t ex om konsekvensen av en handling är fördröjd.

3.3 Studie 2

3.3.1 Frågeställningar

En teoretisk referensram presenterades i avsnitt 3.2. Enligt denna skall den uppfattning man har om hur betydelsefulla olika vardagsaktiviteter är för livstillfredsställelse uppvisa ett samband med i vilken utsträckning man föreställer sig att aktiviteterna bidrar till uppnåendet av livsmål som man anser vara betydelsefulla. Denna hypotes gjordes till föremål för prövning i Studie 2

(Delrapport 2).

Många vardagsaktiviteter bidrar indirekt till uppnåendet av livsmål därför att de skapar förutsättningar för de aktiviteter som bidrar direkt. Sådana förutsättningar eller resurser är yttre, materiella resurser som god ekonomi, fritid och en bra bostad. Till denna grupp skulle även hälsa, utbildning och familj kunna räknas. Det finns också resurser som kan klassificeras mer entydigt som inre resurser. Att man är kompetent, ambitiös och självständig utgör exempel på egenskaper hos individen som kan anses utgöra inre resurser. Inre och yttre resurser av det slag som exemplifierats här upplevs säkerligen som mer eller mindre betydelsefulla för ens möjligheter att känna sig tillfredsställd med sitt liv. Hypotesen som prövades i Studie 2 var att graden av betydelsefullhet som man upplever samvarierar med i vilken grad man föreställer sig att resurserna möjliggör sådana aktiviteter som är betydelsefulla för livstillfredsställelse. Vidare undersöktes om den upplevda betydelsefullheten hos aktiviteter till en del beror av att de även bidrar till uppnåendet av livsmål genom att de skapar förutsättningar för andra aktiviteter.

Några föreställda samband mellan resurser och livsvärden respektive mellan inre och yttre resurser som inte medieras av aktiviteter antogs inte föreligga. I den mån de ändå kan påvisas i Studie 2 betyder det att de hypoteser som redovisats ovan ger en ofullständig beskrivning av människors föreställningar av hur aktiviteter och resurser är relaterade till livstillfredsställelse.

3.3.2 Metod

En grupp bestående av 112 elever vid Umeå kommunala vuxengymnasium deltog som försökspersoner i Studie 2. Gruppen utgjordes av 64 män och 48 kvinnor i åldrarna från 18 till 49 år med en överrepresentation för de yngre åldersgrupperna. Ungefär hälften var ensamstående medan de övriga hade familj.

De aktiviteter som undersöktes utgjordes av 47 stycken vilka hade valts med utgångspunkt i de kodsystém som använts för att klassificera sådana vardagsaktiviteter som intervjupersoner i studier av tidsanvändning rapporterat att de ägnar sig åt (Chapin, 1974; Robinson, 1977). Dessa kodsystém har flera nivåer. Eftersom huvudintresset var inriktat mot fritidsaktiviteter valdes för dessa en lägre nivå med bättre differentiering, medan en hög nivå valdes för arbetsaktiviteter. Detta resulterade i två aktiviteter relaterade till arbete (reguljärt arbete och övertidsarbete) samt 45 övriga aktiviteter inom områdena

utbildning (2), hemarbete (9), personliga behov (8), familjerelaterade aktiviteter (5), sociala aktiviteter (6), samhällsengagemang (2), kulturaktiviteter (3) samt nöjesbetonade fritidsaktiviteter (10). I många fall förändrades beskrivningarna av koderna så att aktiviteterna skulle svara mot mer enhetliga sådana med avseende på hur de kunde antagas vara direkt eller indirekt relaterade till olika livsmål.

Ett urval av 18 livsvärden gjordes så att 13 överensstämde exakt med Roekachs (1973) livsmål. Övriga valdes utifrån resultaten av Montgomery (1984) och Studie 1, men hade stora likheter med de av Rokeachs övriga livsvärden som kunde betraktas som personliga livsmål. Att utesluta något viktigt livsvärde var här mer allvarligt än att något mindre betydelsefullt medtogs, eftersom det förra men inte det senare skulle medföra att sambanden med aktiviteter blev svagare. Hälsa och god ekonomi, som Studie 1 visade utgjorde viktiga livsmål såväl som viktiga förutsättningar för att uppnå livsmål, betraktades här som resurser. Såsom framgår nedan var det ändå möjligt att klarlägga i vilken utsträckning dessa livsvärden/resurser uppfattas som mål för aktiviteter.

Utöver de två nämnda yttre resurserna hälsa och god ekonomi valdes ytterligare sex yttre resurser, huvudsakligen på basis av Johansson (1970). Valet av inre resurser eller personlighetsegenskaper baserades på den mycket omfattande forskning inom personlighetspsykologi som gjorts med syfte att ta fram system för personlighetsbeskrivning (t ex Digman & Tagemoto-Chock, 1981). Man har i denna forskning upprepade gånger funnit att ett system med fem oberoende personlighetsdimensioner ("The Big Five") ger en acceptabel allmän beskrivning av människors personlighet. Dessa medtogs här men kompletterades med ytterligare fem. De kompletterande egenskaperna valdes bland Rokeachs (1973) instrumentella livsvärden så att de begreppsligt hade så litet gemensamt som möjligt med de fem som de skulle komplettera.

Gruppen av försökspersoner besvarade ett frågeformulär. I en del av frågeformuläret fick försökspersonerna bedöma varje aktivitet, livsvärde, yttre eller materiell och inre eller personlig resurs med avseende på hur betydelsefulla de ansåg dem vara för att de skulle kunna uppnå livstillfredsställelse. I en senare del av frågeformuläret angav försökspersonerna för varje aktivitet vilka livsvärden, yttre och inre resurser de ansåg att den leder till, för varje yttre resurs vilka livsvärden och inre resurser den leder till respektive vilka aktiviteter den underlättar samt för varje inre resurs vilka livsvärden och yttre resurser den leder till respektive vilka aktiviteter den underlättar.

3.3.3 Resultat och diskussion

Medelvärdena över hela försökspersonsgruppens bedömningar av hur betydelsefulla de olika livsvärdena, aktiviteterna, materiella och personliga resurserna var för uppnåendet av livstillfredsställelse redovisas i Tabell 3.1. Av tabellen framgår att alla livsvärden och resurser tenderade att bedömas som viktiga. "Lycka" är det mest betydelsefulla livsvärdet, "komfort", "att tro på något" och "inflytande" utgör en grupp av minst betydelsefulla livsvärden. Den mest betydelsefulla yttre resursen var "hälsa", den mest betydelsefulla inre resursen "självständighet". När det gäller aktiviteterna erhöles en betydande spridning från de mest betydelsefulla, "personlig hygien", "sköta hälsan" och "umgås med sammanboende", till de minst betydelsefulla, "använda alkohol", "använda tobak", "spela på lotterier o dyl" samt "gå i kyrkan".

Tabell 3.1. Genomsnittliga bedömningar av hur betydelsefulla för livstillfredsställelse man ansåg att olika livsvärden, aktiviteter, materiella och personliga resurser var.

<i>Aktiviteter</i>		<i>Livsvärden</i>	
Sköta sin hygien	10.6	Lycka	11.2
Sköta sin hälsa	10.0	Kärlek	10.8
Umgås med make	9.7	Trygghet	10.7
Göra saker med familjen	9.3	Frihet	10.5
Måltider i hemmet	9.3	Inre harmoni	10.5
Studera	9.2	Uträtta något	10.1
Ha sexuell umgänge	9.1	Gemenskap	10.0
Förvärvsarbete	9.1	Överlevnad	9.8
Umgås med vänner	9.0	Njutning	9.7
Umgås med barn	8.9	Självrespekt	9.7
Hålla sig informerad	8.9	Vishet	9.6
Åka på semester	8.6	Göra intressanta saker	9.4
Sköta hushållsekonomin	8.5	Göra det rätta	9.2
Vara ute i naturen	8.5	Uppskattning	9.1
Vårda sitt utseende	7.9	Skönhet	8.4
Passa barn	7.8	Komfort	7.9
Sakvård i hemmet	7.7	Tro på något	7.3
Köpa daligvaror	7.6	Inflytande	7.1
Motionera	7.4	<i>Materiella resurser</i>	
Hobbies i hemmet	7.4	God hälsa	11.3
Göra utflykter	7.4	Bra arbete	10.8
Tidsfördriv	6.9	Utbildning	10.4
Utsmycka hemmet	6.8	Fritid	9.7
Utföra hushållsarbete	6.5	Bra bostadsförhållanden	9.4
Laga mat	6.4	God ekonomi	9.3

Tabell 3.1. Fortsättning

Gå på bio och teater	6.4	Familj	9.0
Umgås med släkt	6.4	Bil	7.0
Gå på bjudningar	6.2	<i>Personliga resurser</i>	
Äta på restaurang	5.9	Självständig	10.6
Gå i affärer	5.9	Sympatisk	9.7
Gå ut och dansa	5.8	Tillgiven	9.5
Anordna bjudningar	5.8	Känslomässigt stabil	9.3
Sköta husdjur	5.5	Samvetsgrann	9.2
Delta i föreningar	5.4	Ambitiös	9.0
Delta i kurser	5.3	Utåtriktad	8.8
Sköta växter	5.2	Hjälpsam	8.7
Gå på museum	5.1	Måttfull	8.3
Vara i sommarstuga	4.9	Kultiverad	7.0
Besöka sportevenemang	4.8		
Köpa dyrare saker	4.4		
Arbeta övertid	4.2		
Slöa, göra ingenting	4.1		
Utöva tävlingsidrott	3.9		
Dricka alkohol	3.7		
Röka, snusa	3.3		
Delta i spel/lotteri	3.1		
Gå i kyrkan	2.4		

Tabell 3.2 visar vilka samband man föreställer sig att aktiviteter, samt yttre och inre resurser har med livsvärden och med varandra. Överst i den första kolumnen presenteras aktiviteterna från den genomsnittligt mest betydelsefulla till den genomsnittligt minst betydelsefulla. Om man sedan läser raden för respektive aktivitet framgår vilka livsvärden, materiella och personliga resurser som åtminstone 50% av hela gruppen ansåg att aktiviteten ledde till. På samma sätt presenteras resultaten för yttre och inre resurser. Allmänt ser man att betydelsefulla aktiviteter och resurser anses leda till fler livsvärden, resurser och/eller aktiviteter. T ex anses "umgås med make", den tredje mest betydelsefulla aktiviteten, leda till livsvärdena "lycka", "kärlek", "trygghet", "inre harmoni" "gemenskap", och "njutning", att man får en "familj" respektive att man blir "tillgiven" och "känslomässigt stabil". Längre ned i tabellen ser man också att "umgås med make", liksom flera andra aktiviteter, förutsätter att man har en "familj" respektive att man är "tillgiven".

Statistiska analyser visade att det både för bedömningarna av betydelsefullhet och av sambanden mellan de olika items fanns betydelsefulla skillnader mellan individer som kunde relateras till ålder, kön och civilstånd. Dessa kommenteras dock inte här, eftersom inga sådana skillnader kunde konstateras i prövningarna av de olika hypoteserna. Dessa redovisas i Figur 3.2 som visar hur starka de föreställda sambanden var mellan de olika domänerna aktiviteter, yttre och inre

Tabell 3.2. Aktiviteter, materiella resurser respektive personliga resurser (första kolumnen) som minst hälften av försökspersonerna angav ledde till respektive item i de andra domänerna (andra, tredje och fjärde kolumnen).

Item	Konsekvenser		
<i>Aktiviteter</i>	<i>Livsvärden</i>	<i>Materiella resurser</i>	<i>Personliga resurser</i>
Sköta sin hygien		God hälsa	
Sköta sin hälsa	Inre harmoni	God hälsa	
Umgås med make	Lycka, kärlek, trygghet, inre harmoni, gemenskap, njutning	Familj	Tillgiven, känslomässigt stabil
Göra saker med familjen	Lycka, kärlek, gemenskap, överlevnad, njutning	Fritid, familj	Tillgiven, hjälpsam
Måltider i hemmet	Överlevnad, njutning	God hälsa	
Studera	Uträtta något, gemenskap	Utbildning	Ambitiös
Ha sexuellt umgänge	Lycka, kärlek, inre harmoni, gemenskap, njutning	God hälsa	Tillgiven
Förvärvsarbete	Uträtta något, gemenskap	Bra arbete, god ekonomi	Ambitiös
Umgås med vänner	Gemenskap	Fritid	Sympatisk, utåtriktad
Umgås med barn	Lycka, kärlek, gemenskap	Familj	Tillgiven
Hålla sig informerad	Vishet	Utbildning	Kultiverad
Åka på semester	Frihet, göra intressanta saker	Fritid	Utåtriktad
Sköta hushålls-ekonomi		God ekonomi	
Vara ute i naturen	Frihet, inre harmoni, njutning	God hälsa, fritid	
Vårda sitt utseende		God hälsa	
Passa barn	Kärlek, gemenskap	Familj	Tillgiven, hjälpsam
Säkvård i hemmet	Uträtta något		
Motionera	Inre harmoni	God hälsa, fritid	
Hobbies i hemmet	Göra intressanta saker	Fritid	
Göra utflykter	Frihet, gemenskap	Fritid	
Utsmycka hemmet		Bra bostadsförhållanden	
Utföra hushållsarbete	Uträtta något		
Laga mat	Uträtta något		
Gå på bio och teater	Göra intressanta saker		Kultiverad
Umgås med släkt	Gemenskap		
Gå på bjudningar	Gemenskap	Fritid	Utåtriktad

Tabell 3.2. Fortsättning

Äta på restaurang	Gemenskap		Utåtriktad
Gå ut och dansa	Gemenskap	Fritid	Utåtriktad
Anordna bjudningar	Gemenskap, uppskattning		Utåtriktad
Delta i föreningar	Gemenskap	Fritid	Utåtriktad
Delta i kurser	Gemenskap, göra intressanta saker	Utbildning	
Sköta växter			
Gå på museum	Göra intressanta saker		Kultiverad
Vara i sommarstuga	Frihet	Fritid	
Besöka sport- evenemang		Fritid	
Arbeta övertid		God ekonomi	Ambitiös
Utöva tävlings- idrott		God hälsa	
<i>Materiella resurser</i>			
God hälsa	Lycka, trygghet, inre harmoni	Motionera	Känslomässigt stabil
Bra arbete	Trygghet, inre harmoni, utträtta något		Självständig, ambitiös
Utbildning	Trygghet, självrespekt	Studera, förvärvsarbeta	Självständig
Fritid	Frihet, göra intressanta saker	Göra saker med familjen, umgås med vänner, åka på semester, vara ute i naturen, hobbies i hemmet, göra utflykter	
Bra bostads- förhållanden	Trygghet, komfort		
God ekonomi	Trygghet, frihet	Åka på semester, äta på restaurang, gå ut och dansa	
Familj	Lycka, kärlek, trygghet, gemenskap	Umgås med make, göra saker med familjen, umgås med barn	Tillgiven, hjälpsam
Bil	Frihet	Åka på semester, göra utflykter	
<i>Personliga resurser</i>			
Självständig	Frihet, inre harmoni, själrespekt		
Sympatisk	Gemenskap, uppskattning	Umgås med vänner	
Tillgiven	Lycka, kärlek, gemenskap	Umgås med make, ha sexuellt umgänge, umgås med barn	Familj
Känslomässigt stabil	Inre harmoni		God hälsa
Samvetsgrann	Självrespekt		

Tabell 3.2. Fortsättning

Ambitiös	Uträtta något, självrespekt	Studera	Bra arbete, utbildning, god ekonomi
Utåtriktad	Gemenskap, uppskattning	Umgås med vänner, gå ut och dansa, anordna bjudningar	
Hjälpsam	Inre harmoni, gemenskap, uppskattning		
Måttfull	Självrespekt		
Kultiverad		Gå på museum	

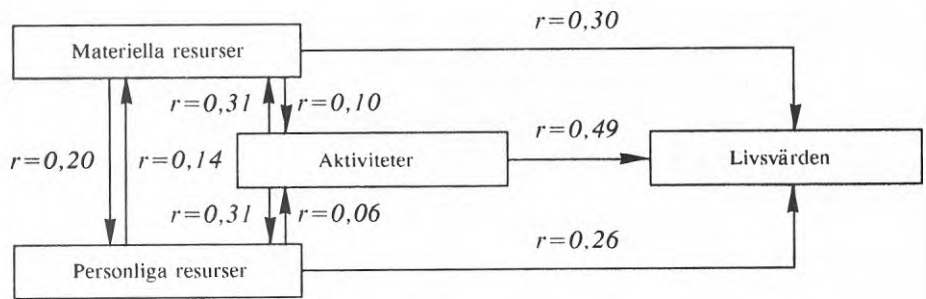
resurser respektive livsvärden. De redovisade korrelationskoefficienterna är hela gruppens medelvärden av korrelationer som beräknats för varje försöksperson mellan deras observerade bedömningar av betydelsefullhet av items inom respektive domän och predicerade värden enligt ekvationen

$$E_i = a + b \sum p_{ij} E_j \quad (3.2),$$

där E_i och E_j representerar bedömningarna av betydelsefullhet av items i domänen i respektive i domänen j och p_{ij} bedömningarna av om ett item i domänen i (t ex en specificerad aktivitet) leder till ett item i domänen j (t ex ett specificerat livsvärde) samt a och b nollpunkt respektive skalenhet i det fall E_i och E_j inte mäts på samma skala.

Precis samma mönster som i Figur 3.2 erhöles för olika undergrupper av försökspersonerna, uppdelade efter ålder, kön och civilstånd. Som figuren visar erhöles det starkaste sambandet från aktiviteter till livsvärden. Detta ger stöd åt hypotesen att aktiviteter som är betydelsefulla för livstillfredsställelse anses leda till livsvärden som är betydelsefulla för livstillfredsställelse. Vidare var sambanden från aktiviteter till yttre och inre resurser relativt starka. Hypotesen att man upplever vardagsaktiviteter som betydelsefulla, därför att de leder till att man får olika resurser, vilka, som resultaten visade, i sin tur är betydelsefulla för uppnåendet av livsmål, fick därmed tydligt stöd. De svaga sambanden från de två typerna av resurser till aktiviteter respektive sambanden från de förra till livsvärden var inte väntade.

Såsom kommer att diskuteras mer ingående i nästa avsnitt var de inre och yttre resurserna i denna studie ganska allmänt formulerade. De kanske därför uppfattades som förutsättningar för alla aktiviteter. Det är också möjligt att de inte uppfattades som förutsättningar för utförandet av de olika aktiviteterna i sig men som förutsättningar för hur man utför aktiviteterna, t ex hur ofta, hur länge osv. I båda dessa fall skall man inte förvänta sig några starka samband.

Figur 3.2. Genomsnittliga korrelationer mellan observerade och predicerade bedömningar av betydelsefullhet av aktiviteter, materiella och personliga resurser respektive livsvärden.

Det är inte så lätt att förklara de relativt starka direkta sambanden mellan de två typerna av resurser och livsvärden. Innebörden av detta kan förtydligas med ett exempel. God ekonomi skulle man t ex föreställa sig har direkt samband med livsvärden såsom lycka m fl. Det skulle alltså inte vara de aktiviteter, t ex nöjesaktiviteter, som en god ekonomi tillåter, som leder till livstillfredsställelse.

Det finns två möjligheter här, vilka inte är varandra uteslutande. Den ena möjligheten är att sambandet mellan resurser och livsvärden huvudsakligen medieras av något annat än de aktiviteter som var medtagna i studien. Vad detta skulle vara är dock oklart. Det kan knappast vara andra aktiviteter, eftersom urvalet i studien var så omsorgsfullt. Möjligen kan det vara så att man inte direkt föreställer sig enskilda aktiviteter såsom medierande utan grupper av aktiviteter, vad man skulle kunna kalla "projekt" (Little, 1983) eller livsstil (Singer, 1982), som leder till uppnåendet av livsmål och därmed till livstillfredsställelse. Det är alltså möjligt att man både föreställer sig att enskilda, betydelsefulla aktiviteter (t ex "personlig hygien", "sköta hälsan", och "umgås med make") och att betydelsefulla grupper av aktiviteter, projekt eller livsstil, leder till betydelsefulla livsmål. I Studie 2 undersöktes bara aktiviteter, varför inget definivt kan sägas om projekt och livsstilar. Man kan dock konstatera att de inre resurserna, dvs de olika egenskaperna, kan ses som olika önskvärda sätt att vara på. T ex att vara "tillgiven" är kanske närmare relaterat till livsstil eller projekt än enskilda aktiviteter, t ex "att umgås med make". Att vara "tillgiven" innebär sedan att man ägnar sig åt olika aktiviteter, t ex att "umgås med make". Sambandet mellan inre resurser och livsvärden skulle därmed kunna tolkas i linje med vad som här föreslås och det förefaller troligt att så även gäller för yttre resurser.

Den andra möjligheten, vilken inte utesluter eller utesluts av den första, är att, såsom påpekats tidigare, resurser i själva verket utgör livsmål. Studie 1 visade ju att t ex hälsa ibland uppfattades som ett mål. De observerade sambanden mellan resurserna och livsvärden skulle därmed endast uttrycka detta. Tidigare har nämnts att Montgomery (1984) antog att det finns föreställda samband mellan olika livsvärden, vilka i sin tur förklarar att de olika livsvärdena upplevs som olika betydelsefulla. Problemet är här att förstå innebörden av dessa samband i människors kognitiva struktur. Är denna innebörd alltid densamma, t ex kausal, och vad innebär i så fall det? Betyder kausalt samband att ett mål är en förutsättning för uppnåendet av ett annat mål (hälsa kan t ex vara förutsättningen för välbefinnande)? Är detta samband då inte medierat, av aktiviteter, projekt eller livsstil? Den hypotesen skulle här kunna framföras att alla samband är kausala men att mekanismen är olika. Samband mellan livsvärden skulle t ex kunna referera till intrapsykiska samband som man erfarit (t ex att det är nödvändigt att man känner välbefinnande, upplever att man är frisk, etc, för att man skall kunna känna lycka), andra samband är medierade av yttre handlingar (t ex god ekonomi leder till lycka inte därför att det orsakar en positiv känsla utan därför att det ger möjlighet att ägna sig åt något som möjligen leder till en sådan positiv känsla). Närmare studier av dessa frågor är önskvärda.

De studier som hittills beskrivits har båda inriktats på att undersöka människors föreställningar, eftersom dessa antas ligga till grund för hur man väljer att handla. Frågan kan ändå här ställas huruvida man t ex ägnar sig i stor utsträckning åt aktiviteter som man prefererar. Bl a Gärling (1987a, 1987b) har ingående diskuterat denna problematik. I Studie 4 i nästa avsnitt mättes både hur ofta man ägnade sig åt olika aktiviteter samt i vilken grad man ansåg att man uppnår olika livsvärden. Hypotesen som kan ställas upp på basis av den teoretiska referensramen, och vilken bl a prövades i Studie 4, är att ju oftare man ägnar sig åt aktiviteter som man prefererar, i desto större utsträckning uppnår man olika livsvärden. Innan resultaten av denna studie refereras skall dock en av de yttre resurserna, bostaden, diskuteras mer utförligt med utgångspunkt i den teoretiska referensram som presenterats i detta avsnitt och som på väsentliga punkter fick stöd i resultaten av Studie 2.

4. PREFERENSER FÖR BOSTADSEGENSKAPER

4.1 Bakgrund

Forskning som syftat till att belysa hur hushållens bostadsstandard skall förbättras har ofta bortsett från de enskilda människornas upplevelser av och subjektiva värdering av bostaden (Hartman, 1963). Först de senaste två årtiondena har dessa kommit mer i fokus (t ex Carp, Zawadski, & Shokrkon, 1976; Galster & Hesser, 1981; Hempel & Tucker, 1979; Hourihan, 1984; Michelson, 1977, 1980; Onibokun, 1974; Weidemann, Anderson, Butterfield, & O'Donell, 1982). T ex Miller, Tsembris, Malia och Grega (1980) antar med utgångspunkt från attitydmodeller i socialpsykologisk forskning (t ex Ajzen & Fishbein, 1980) att boendetillfredsställelse baseras på hur man värderar egenskaper hos bostaden. Det är emellertid endast ett fåtal, subjektivt särskilt viktiga egenskaper som har betydelse för hur tillfredsställd man är. Bostadens egenskaper är vidare något som man har en föreställning om som inte behöver överensstämma med de objektiva förhållandena. T ex kan man felaktigt föreställa sig hur långt det är till olika faciliteter, men det är likväl de avstånd som man föreställer sig som man värderar, såsom korta eller alltför långa.

Det har varit vanligt att anta att val av bostad sker utifrån föreställningar om framtida boendetillfredsställelse (se översikt i Michelson, 1977). T ex Bell (1968), Chapin (1974), Gans (1967) och Ives, Ingalls och Walcott (1984) antar att önskemål om olika livsstilar betingar hur man väljer bostad. Boendetillfredsställelse blir därmed starkt kopplad till livstillfredsställelse (Campbell m fl, 1976). Montgomery och Johansson (1988) fann också såsom tidigare påpekats att bostaden hade en mycket central ställning i de undersökta försökspersonernas föreställningar om vad som leder till livstillfredsställelse.

Vid bostadsval utgör vanligen den egna bostaden ett av de alternativ som man tar ställning till. I själva verket har en betydande del av forskningen inriktats mot frågan hur egenskaper hos den egna bostaden jämförs med egenskaper hos alternativa nya bostäder (Huff & Clark, 1978). Oftast har dock så väl denna forskning som annan forskning om skälen till bostadsval inskränkt sig till att relativt ytligt beskriva och klassificera de skäl som intervjuade försökspersoner uppger till sin flyttning. I andra studier har man inte ens beaktat sådana uppgivna skäl utan begränsat sig till att relatera observerad flyttningsbenägenhet till olika objektiva registrerbara bakgrundskaraktäristika. De skäl som uppges till ej påtvingade flyttningar inom tätorter har klassificerats som relaterade till bostadsegenskaper (egenskaper hos själva bostaden, egenskaper hos grannskapet samt bostadens läge i tätorten) respektive till familjeförändringar betingade av

livscykeln eller andra faktorer. Clark och Onaka (1983) fann att skäl av det förstnämnda slaget tenderade att dominera. En minskad relativ betydelse av livscykel förändringar (Rossi, 1955) har även påvisats (Stapleton, 1980).

Den fråga man kan ställa sig är varför vissa egenskaper hos de olika bostadsalternativen uppfattas som viktigare än andra (t ex Clark & Onaka, 1983). Givetvis är det möjligt att finna samband mellan hur betydelsefulla hushållen uppfattar olika bostadsegenskaper och hushållens olika karaktäristika (t ex Michelson, 1977; Rossi, 1955). Sådana samband är, då de är möjliga att generalisera, vilket ofta är tveksamt, av betydelse för möjligheten att förutsäga framtida preferenser för och val av bostäder. De kan dock inte utgöra någon förklaring utan kräver själva en förklaring.

Om, som nämndes inledningsvis, bostadsval görs utifrån föreställningar om hur man skall uppnå boendetillfredsställelse, som är starkt kopplad till livstillfredsställelse, då förefaller det naturligt att anta att bostadsegenskaper är betydelsefulla i den utsträckning man ser dessa som förutsättningar för uppnåendet av livstillfredsställelse. I den teoretiska referensram som presenterades i föregående avsnitt antogs att olika slags resurser uppfattas av individer som förutsättningar för olika vardagsaktiviteter, t ex olika omtyckta fritidsaktiviteter, vilka man föreställer sig leder till viktiga livsmål. Resurserna uppfattas därmed bidra till uppnåendet av livstillfredsställelse och ju mer de uppfattas göra det, desto mer betydelsefulla anser man att de är. Bostaden är en av dessa resurser, varför den hypotesen uppställdes att bostadsegenskaper skulle uppfattas som betydelsefulla i den utsträckning man föreställer sig att de är förutsättningar för aktiviteter som leder till livstillfredsställelse.

4.2 Studie 3

4.2.1 Frågeställningar

Studie 2 gav inte något klart stöd för hypotesen att resurser uppfattas som betydelsefulla därför att man föreställer sig att de utgör förutsättningar för sådana aktiviteter som leder till viktiga livsmål. Förutom att Studie 3 (Delrapport 3) syftade till att pröva om denna hypotes kan förklara varför olika bostadsegenskaper uppfattas som olika betydelsefulla, var det nödvändigt att även pröva giltigheten av några tidigare framförda förklaringar av detta negativa resultat. En förklaring var att resurserna var så allmänt formulerade att de kunde utgöra förutsättningar för alla aktiviteter. Den andra var att resurserna utgjorde förutsättningar för hur aktiviteterna utfördes, t ex hur ofta. I Studie 3

presenterades försökspersonerna att stort antal bostadsegenskaper. Resursen bostad blev på detta sätt avsevärt mer specificerad jämfört med Studie 2. Om den förnämnda förklaringen är korrekt så skall därmed möjligheterna öka att finna att hur betydelsefulla bostadsegenskaperna är beror av om de uppfattas som förutsättningar för betydelsefulla aktiviteter. Detta resultat skulle då givetvis även ge stöd åt den allmänna hypotesen.

I Studie 1 framhölls att vissa resurser, t ex hälsa, förmodligen ibland uppfattas som livsvärden. Att det fanns direkta samband mellan resurser och livsvärden i Studie 2 kunde tolkas i enlighet därmed. Det var viktigt i Studie 3 att inte utesluta den möjlighet som här diskuteras. Av det skälet undersöktes inte bara vilka direkta samband försökspersonerna uppfattade mellan bostadsegenskaperna och olika aktiviteter utan även mellan bostadsegenskaperna och livsvärdena respektive mellan bostadsegenskaperna och andra (materiella och personliga) resurser.

4.2.2 Metod

Försökspersonerna i Studie 3 utgjordes av 98 elever vid kommunala vuxengymnasiet i Umeå (ca 80 000 invånare) och 105 elever vid ett kommunalt vuxengymnasium i Göteborg (ca 500 000 invånare). Totalt var det 123 kvinnor och 80 män. Deras ålder varierade från 18 till 57 år med en överrepresentation för yngre åldersgrupper. Etthundrafemton försökspersoner var ensamstående, 81 hade familj.

Bostadsegenskaperna som undersöktes presenteras i Tabell 4.1. Av denna tabell framgår att de alla var uttryckta på ett sådant sätt att nivån för respektive egenskap skulle framstå som den mest positiva (t ex låg hyra, nära till arbetet). De valda egenskaperna var desamma som Michelson (1977) i sin stora longitudinella undersökning fann vara av betydelse för boendetillfredsställelsen hos bostadssökanden i Toronto. Vissa egenskaper som liknade varandra fick dock representeras av endast en egenskap och i några fall, när tillämpbarheten för svenska förhållanden var tveksam, uteslöts egenskapen. Urvalet bestod till slut av 16 egenskaper vilka kunde grupperas i egenskaper hos själva bostaden, egenskaper hos grannskapet samt bostadens läge relativt olika resmål (Hempel & Tucker, 1979).

Tabell 4.1. Bostadsegenskaper i Studie 3.

<i>Bostad</i>
Låg boendekostnad
Rymlig
Väl underhållen
Väl utrustad
Fri yta utomhus
Goda parkeringsmöjligheter
<i>Läge</i>
Nära till centrum
Nära till vänner
Nära till fritidsanläggning
Nära till natur
Nära till skolor
Nära till arbetet
<i>Område</i>
God närservice
Bullerfritt
Område med bra rykte
Goda kommunikationer

Urvalet av livsvärden, aktiviteter, materiella och personliga resurser baserades på analyser av resultaten av Studie 2. Med hjälp av klusteranalyser fastställdes vilka items i respektive domän som hade likartade relationer till items i andra domäner. Dessa representerades sedan av ett item. Vidare uteslöts i flera fall items antingen därför att resultaten av Studie 2 visade att de uppfattades som mindre betydelsefulla eller därför att de ansågs irrelevanta för bostadsval. Det slutliga urvalet bestod av 10 livsvärden, 25 aktiviteter, 7 materiella resurser (utöver bostad) och 6 personliga resurser.

Försökspersonerna besvarade ett frågeformulär bestående av olika delar. I en del av frågeformuläret bedömdes varje bostadsegenskap, livsvärde, aktivitet, yttre och inre resurs med avseende på hur betydelsefull den ansågs vara för uppnåendet av livstillfredsställelse. I en senare del av frågeformuläret bedömdes för varje bostadsegenskap och aktivitet i vilken utsträckning man föreställde sig att den underlättade eller försvårade uppnåendet av vart och ett av de olika livsvärdena respektive var och en av de olika inre och yttre resurserna. I vilken utsträckning varje bostadsegenskap, inre och yttre resurs uppfattades underlätta eller försvåra utförandet av var och en av aktiviteterna bedömdes även.

4.2.3 Resultat och diskussion

Medelvärden för hela försökspersonsgruppens bedömningar av hur betydelsefulla för uppnåendet av livstillfredsställelse de upplevde de olika bostadsegenskaperna, aktiviteterna, livsvärdena, materiella och personliga resurserna redovisas i Tabell 4.2. Överensstämelsen med resultaten av Studie 2 (Tabell 3.1) för aktiviteter, livsvärden, materiella och personliga resurser var mycket god på de punkter där jämförelser kunde göras. Bostadsegenskaperna bedömdes alla ha moderat betydelse för livstillfredsställelse. De mest betydelsefulla var "rymlig", "nära natur" och "väl underhållen", de minst betydelsefulla "område med bra rykte", "nära fritidsanläggning" och "goda parkeringsmöjligheter".

Tabell 4.2. Genomsnittliga bedömningar av hur betydelsefulla för livstillfredsställelse man ansåg att olika livsvärden, aktiviteter, materiella och personliga resurser var.

<i>Egenskaper hos bostaden</i>		<i>Aktiviteter</i>	
Rymlig	3.77	Sköta sin hygien	5.26
Nära till natur	3.73	Koppla av	4.37
Väl underhållen	3.45	Åka på semester	4.10
Låg boendekostnad	3.34	Umgås med vänner	3.98
Goda kommunikationer	3.16	Göra utflykter	3.97
Fri yta utomhus	3.14	Studera	3.70
Väl utrustad	3.07	Göra saker med familjen	3.70
Bullerfritt	3.02	Måltider i hemmet	3.40
God närservice	2.96	Motionera	3.22
Nära till vänner	2.27	Gå ut och roa sig	3.14
Nära till centrum	2.23	Gå på bio och teater	2.88
Nära till skolor	2.21	Förvärvsarbete	2.78
Nära till arbetet	2.04	Utsmicka hemmet	2.48
Bra rykte	1.76	Gå i affärer	2.21
Nära till fritidsanläggning	1.71	Vara i sommarstuga	1.94
Goda parkeringsmöjligheter	1.21	Sköta växter	1.88
<i>Materiella resurser</i>		Anordna bjudningar	1.82
God hälsa	5.56	Sköta hushållsekonomin	1.78
Bra arbete	5.23	Delta i kurser	1.71
Vänner	5.14	Köpa dagligvaror	1.36
Utbildning	4.88	Besöka sportevenemang	1.29
God ekonomi	4.76	Utföra hushållsarbete	1.01
Fritid	4.67	Köpa dyrare saker	0.99
Familj	3.60	Arbeta övertid	0.13

Tabell 4.2. Fortsättning

<i>Personliga resurser</i>		Gå i kyrkan	- 0.90
Självständig	5.12	<i>Livsvärden</i>	
Sympatisk	4.32	Lycka	5.49
Utåtriktad	4.10	Frihet	5.22
Insiktsfull	3.97	Gemenskap	5.21
Kreativ	3.79	Inre harmoni	5.17
Samvetsgrann	3.50	Trygghet	5.10
		Njutning	4.79
		Göra intressanta saker	4.62
		Göra det rätta	4.34
		Uppskattning	4.24
		Komfort	2.81

Statistiskt signifikanta skillnader vid jämförelser mellan undergrupper erhöles för ålder, kön och civilstånd men inte om man bodde i den mindre tätorten Umeå jämfört med den betydligt större Göteborg. Tabell 4.3 visar att bostadsegenskaperna "nära släkt/vänner", "nära centrum" och "nära fritidsanläggning" värderades högre av yngre försökspersoner, medan äldre värderade ett flertal andra egenskaper högre. Män värderade "nära fritidsanläggning" högre, kvinnor "nära släkt/vänner". "Rymlig" och några ytterligare bostadsegenskaper värderades högre av de som hade familj, "nära centrum" av ensamstående. Även om, som nämnts, skillnaderna inte var statistiskt säkerställda, var "goda kommunikationer", "väl utrustad" och "område med bra rykte" högre värderade av boende i Göteborg än av boende i Umeå. Av tabellen framgår vidare vilka skillnader som fanns mellan de olika undergrupperna med avseende på hur betydelsefulla man ansåg olika livsvärden, aktiviteter, materiella och personliga resurser vara. Även dessa resultat var i god överensstämmelse med de som erhöles i Studie 2 på de punkter där jämförelser kan göras.

Tabell 4.3. Items som bedömdes som mer betydelsefulla av försökspersoner som varierade i ålder, kön, civilstånd och bostadsort.

Ålder			Kön		Civilstånd	
18-24 år	25-35 år	36-57 år	Kvinna	Man	Familj	Ensam
<i>Egenskaper hos bostaden</i>						
Nära till vännen	Rymlig	Rymlig	Nära till vännen	Nära till fritids- anläggning	Rymlig	Nära till centrum
Nära till centrum	Fri yta utomhus	Låg boende- kostnad			Fri yta utomhus	

Tabell 4.3. Fortsättning

Nära till fritidsanläggning	Väl utrustad	Fri yta utomhus			Nära till skolor	
	Nära till vänner	Väl utrustad			Goda parkeringsmöjligheter	
	Nära till centrum	Bullerfritt				
	Nära till skolor	Nära till skolor				
	Nära till arbetet	Nära till arbetet				
	Nära till fritidsanläggning	Område med bra rykte				
		Goda parkeringsmöjligheter				
Njutning	Njutning	Göra det rätta	<i>Livsvärden</i> Gemenskap Trygghet Göra det rätta Uppskattning <i>Aktiviteter</i>	Njutning		
Umgås med vänner	Göra saker med familjen	Göra saker med familjen	Umgås med vänner	Motionera	Göra saker med familjen	Gå ut och roa sig
Motionera	Gå ut och roa sig	Gå på bio och teater	Göra saker med familjen	Besöka sportevenemang	Sköta växter	Gå i affärer
Gå ut och roa sig	Sköta hushålls-ekonomi	Förvärvsarbete	Gå på bio och teater	Arbeta övertid		
Gå i affärer	Besöka sportevenemang	Sköta växter	Utsmycka hemmet		Gå i kyrkan	
	Arbeta övertid	Sköta hushålls-ekonomi	Gå i affärer			
		Delta i kurser	Sköta växter			
		Utföra hushållsarbete				
	Familj	Familj	<i>Materiella resurser</i> Familj <i>Personliga resurser</i> Sympatisk Samvetsgrann		Familj	Bra arbete
					Kreativ	Kreativ

De samband som man uppfattade att bostadsegenskaperna hade med livsvärden, aktiviteter, materiella och personliga resurser åskådliggörs i Tabell 4.4. Av tabellen framgår vilka bostadsegenskaper som man i genomsnitt tyckte underlättade mest för items inom övriga domäner. Förutom att vissa bostadsegenskaper ansågs leda till livsvärdet "komfort" var det huvudsakligen aktiviteter som man uppfattade att de underlättade. T ex föreställde man sig att "rymlig", som var den mest betydelsefulla bostadsegenskapen, underlättade "avkoppling", att "umgås med släkt och vänner" och att "anordna bjudningar". Den näst mest betydelsefulla egenskapen "nära natur" ansågs underlätta "avkoppling" och att "göra utflykter" osv. Tabellen visar också hur man uppfattade sambanden mellan aktiviteter, livsvärden och resurser samt mellan resurser och aktiviteter. Av dessa delar av tabellen framgår t ex att "avkoppling", som bostadsegenskapen "rymlig" utgjorde en förutsättning för, ansågs leda till "lycka" m fl livsvärden, att "umgås med släkt/vänner" till "gemenskap" osv. Det är alltså även möjligt att i tabellen spåra uppfattade indirekta samband mellan bostadsegenskaperna och livsvärdena.

Tabell 4.4. Bostadsegenskaper, aktiviteter, materiella resurser respektive personliga resurser (första kolumnen) som man ansåg underlättade mest för items inom övriga domäner (andra, tredje, fjärde och femte kolumnerna).

<i>Egenskaper hos bostaden</i>	<i>Livsvärden</i>	<i>Aktiviteter</i>	<i>Materiella resurser</i>	<i>Personliga resurser</i>
Rymlig	Komfort	Koppla av, umgås med vänner, anordna bjudningar		
Nära till natur	Frihet	Koppla av, göra utflykter, göra saker med familjen, motionera		
Väl underhållen	Komfort	Utsmycka hemmet, anordna bjudningar, utföra hushållsarbete		
Låg boende-kostnad Goda kommunikationer Fri yta utomhus		Sköta hushålls-ekonomi Gå ut och roa sig, förvärvsarbete, anordna bjudningar Göra saker med familjen, sköta växter	God ekonomi	
Väl utrustad	Komfort	Anordna bjudningar, utföra hushållsarbete		
Bullerfritt God närservice Nära till vänner		Koppla av, studera Köpa dagligvaror Umgås med vänner		

Tabell 4.4. Fortsättning

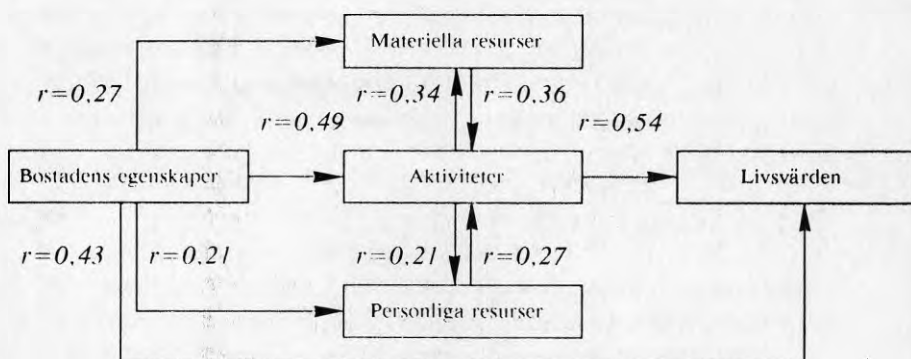
Nära till centrum		Gå ut och roa sig.		
Nära till arbetet		gå i affärer		
Nära till fritidsanläggning		Förvärsarbete.över.		
Goda parkeringsmöjligheter		Motionera		
Aktiviteter	Livsvärden	Anordna bjudningar		
Sköta sin hygien			Materiella resurser	Personliga resurser
Koppla av	Lycka, frihet, inre harmoni, njutning		God hälsa	
Åka på semester	Lycka, frihet, gemenskap, inre harmoni, njutning, göra intressanta saker		Vänner	Utåtriktad
Umgås med vänner	Gemenskap		Vänner	Utåtriktad
Göra utflykter	Lycka, frihet, gemenskap, inre harmoni, njutning, göra intressanta saker			
Studera	Gemenskap, göra intressanta saker		Bra arbete	Självständig, utåtriktad, insiktsfull, kreativ
Göra saker med familjen	Lycka, gemenskap, inre harmoni, trygghet, göra intressanta saker			
Motionera			God hälsa	
Gå ut och roa sig	Gemenskap, njutning		Vänner	Utåtriktad
Förvärsarbete			Bra arbete, god ekonomi	
Vara i sommarstuga	Frihet			
Anordna bjudningar	Gemenskap		Vänner	Utåtriktad
Delta i kurser	Gemenskap			
Arbeta övertid			God ekonomi	
Materiella resurser	Aktiviteter			
God hälsa	Koppla av, åka på semester, umgås med vänner, göra utflykter, studera, göra saker med familjen, måltider i hemmet, motionera, gå ut och roa sig, gå på bio och teater, förvärsarbete, utsmycka hemmet, gå i affärer, vara i sommarstuga, sköta växter, anordna bjudningar, sköta hushållsekonomin, delta i kurser, köpa dagligvaror, besöka sportevenemang, utföra hushållsarbete, arbeta övertid			
Bra arbete	Koppla av, åka på semester, förvärsarbete, sköta hushållsekonomin, köpa dyrare saker, arbeta övertid			
Vänner	Koppla av, umgås med vänner, göra utflykter, gå ut och roa sig, anordna bjudningar			
Utbildning	Studera, förvärsarbete			
God ekonomi	Koppla av, åka på semester, göra utflykter, studera, göra saker med familjen, måltider i hemmet, gå ut och roa sig, gå på bio och teater, förvärsarbete, utsmycka hemmet, gå i affärer, vara i sommarstuga, anordna bjudningar, sköta hushållsekonomin, delta i kurser, köpa dagligvaror, besöka sportevenemang, köpa dyrare saker			
Fritid	Koppla av, åka på semester, umgås med vänner, göra utflykter, studera, göra saker med familjen, motionera, gå ut och roa sig, gå på bio och teater, utsmycka hemmet, gå i affärer, vara i sommarstuga, sköta växter, anordna bjudningar, delta i kurser, besöka sportevenemang			
Familj	Göra saker med familjen			

Tabell 4.4. Fortsättning

<i>Personliga resurser</i>	<i>Aktiviteter</i>
Självständig	Åka på semester, studera, gå ut och roa sig, förvärsarbete, anordna bjudningar, delta i kurser
Sympatisk	Umgås med vänner, göra saker med familjen, gå ut och roa sig, förvärsarbete, anordna bjudningar
Utåtriktad	Åka på semester, umgås med vänner, studera, göra saker med familjen, gå ut och roa sig, förvärsarbete, anordna bjudningar, delta i kurser
Insiktsfull	Studera, förvärsarbete
Kreativ	Studera, göra saker med familjen, förvärsarbete, utsmycka hemmet, anordna bjudningar, delta i kurser
Samvetsgrann	Studera, förvärsarbete, sköta hushållsekonomin

Resultaten av Studie 2 motsvarande de som presenteras i Tabell 4.4 återfinns i Tabell 3.2. På de relativt få punkter där direkta jämförelser kan göras erhöles en överensstämmelse som är acceptabel med hänsyn till skillnader i försökspersonsurval och metod. Liksom i Studie 2 observerades även i Studie 3 skillnader mellan olika undergrupper med avseende på hur man uppfattade sambanden mellan items i de olika domänerna. Dessa skillnader kommenteras dock inte här.

Med hjälp av Ekvation 3.2 beräknades liksom i Studie 2 predicerade värden vars överensstämmelse med de observerade bedömningarna av betydelsefullhet fastställdes genom korrelationer. De korrelationer som redovisas i Figur 4.1 utgör medelvärden över alla försökspersonerna och är samtliga statistiskt signifikanta. Mönstret av korrelationer visar att hur betydelsefulla bostadsegenskaperna bedömdes vara kunde förutsägas från i första hand hur betydelsefulla man bedömde att de olika aktiviteter som bostadsegenskaperna ansågs möjliggöra var, i andra hand från hur betydelsefulla man uppfattade olika livsvärden respektive resurser som bostadsegenskaperna ansågs direkt leda till. Ett direkt samband av samma storleksordning som i Studie 2 observerades vidare mellan aktiviteter och livsvärden samt mellan de förra och resurser. Dessutom visade resultaten av Studie 3 på ett starkare samband från resurserna till aktiviteterna. Resultaten gav således stöd både åt den allmänna hypotesen att olika resurser uppfattas som betydelsefulla i den utsträckning som de möjliggör olika betydelsefulla aktiviteter och den specifika hypotesen att bostadsegenskaper uppfattas som betydelsefulla i den utsträckning de möjliggör olika betydelsefulla aktiviteter. Detta resultat erhöles för alla undergrupper av försökspersoner trots att dessa, såsom nämnts, skilde sig åt både med avseende på hur man bedömde graden av betydelsefullhet respektive hur man föreställde sig sambanden mellan domänerna.

Figur 4.1. Genomsnittliga korrelationer mellan observerade och predicerade bedömningar av betydelsefullhet av bostadsegenskaper, aktiviteter, materiella och personliga resurser respektive livsvärden.

I Figur 4.1 var sambandet mellan bostadsegenskaperna och aktiviteterna starkare än sambanden mellan övriga resurser och aktiviteterna vilket kan tala för att förklaringen till de betydligt svagare sambanden i Studie 2, att resurserna var allmänt formulerade, skulle kunna vara korrekt. Sambanden mellan övriga resurser och aktiviteterna var dock också starkare i Studie 3 än i Studie 2, vilket kan bero på att de aktiviteter som undersöktes i Studie 3 skilde sig något från de som undersöktes i Studie 2.

Hur betydelsefulla bostadsegenskaperna uppfattades vara kunde också relateras till deras upplevda direkta samband med i första hand livsvärdena, i andra hand med de materiella och personliga resurserna. Det direkta sambandet med livsvärdena gällde huvudsakligen "komfort" (Tabell 4.4). En möjlig förklaring är att sambandet mellan olika bostadsegenskaper ("rymligt", "väl underhållen" och "väl utrustad") och "komfort" förklaras av att bostadsegenskaperna anses tillåta en viss önskvärd livsstil (Ives m fl, 1984).

4.3 Studie 4

4.3.1 Frågeställningar

De studier som hittills rapporterats har belyst de föreställningar människor har och vilka på goda grunder kan antagas vara av betydelse för hur man väljer och handlar (Ajzen & Fishbein, 1980; Axelrod, 1976). Dessa föreställningar bör därför ha någon överensstämmelse med hur det faktiskt förhåller sig. Mer specifikt skulle man förvänta sig att den struktur av föreställningar som

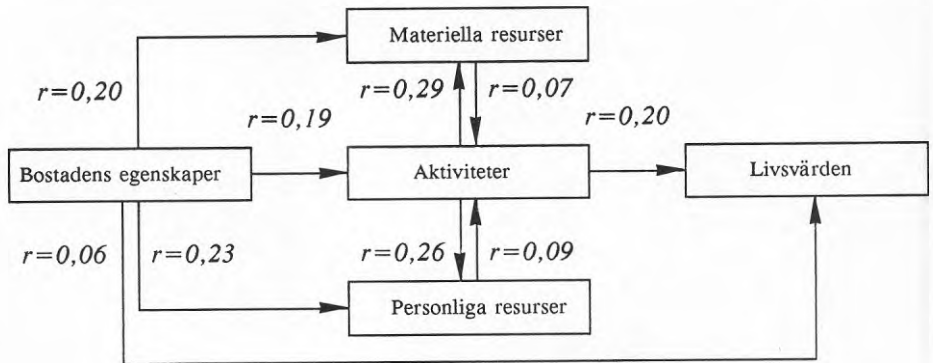
resultaten av Studie 3 påvisade skulle gälla som en beskrivning av relationerna mellan hur ens egen bostad är, hur ofta man ägnar sig åt de olika aktiviteterna, hur mycket man har av de olika resurserna respektive hur mycket värdeuppfyllelse man uppnår. Syftet med Studie 4 var att undersöka om det förhåller sig på detta sätt.

4.3.2 Metod

I samband med genomförandet av Studie 3 ombads försökspersonerna att även bedöma i vilken utsträckning bostadsegenskaperna beskrev deras egen bostad, i vilken utsträckning de uppnådde de olika livsvärdena, hur ofta de ägnade sig åt de olika aktiviteterna respektive hur mycket de hade av de olika inre och yttre resurserna (Delrapport 3). Dessa bedömningarna gjordes i den avslutande delen av det frågeformulär som försökspersonerna fick besvara.

4.3.3 Resultat och diskussion

De genomsnittliga korrelationerna mellan bedömningarna av betydelsefullhet och bedömningarna av den egna situationen var måttligt höga, 0,18, 0,22, 0,50, 0,21 och 0,31 för bostadsegenskaperna, livsvärdena, aktiviteterna, de materiella resurserna respektive de personliga resurserna. Resultaten bearbetades sedan på samma sätt som i Studie 3 med den skillnaden att bedömningarna av försökspersonernas egna omständigheter ersatte bedömningarna av betydelsefullhet. Hur väl de

Figur 4.2. Genomsnittliga korrelationer mellan observerade och predicerade bedömningar av i vilken utsträckning den egna bostaden hade de olika egenskaperna, hur ofta man ägnade sig åt de olika aktiviteterna, hur mycket man hade av de materiella och personliga resurserna respektive i vilken utsträckning man uppnådde livsvärden.

predicerade bedömningarna överensstämde med de observerade framgångar av Figur 4.2. Liksom i Studie 3 var samtliga korrelationer statistiskt signifikanta men de tenderade att vara lägre. Det var också skillnader i deras relativa styrka. Sambanden mellan bostadsegenskaperna och aktiviteterna, mellan bostadsegenskaper och livsvärdena respektive mellan aktiviteterna och livsvärdena var inte längre de starkaste sambanden. Speciellt bör noteras att sambandet mellan bostadsegenskaperna och livsvärdena liksom sambanden från resurser till aktiviteter var betydligt lägre.

En närliggande förklaring till de genomgående lägre sambanden som erhöles i Studie 4 jämfört med resultaten av Studie 3 är givetvis att försökspersonernas föreställningar var felaktiga. Att det förhåller sig på detta sätt innebär inte att föreställningarna inte är av betydelse för de beslut och val man gör. Man skulle dock kunna förutsäga att man kommer att bli mindre nöjd med valen.

Att vissa samband relativt sett var lägre i Studie 4 kan förklaras på flera sätt. Man kan först fråga sig om hur ofta man ägnar sig åt de olika aktiviteterna var ett lämpligt mått. Det förhåller sig knappast alltid på det sättet att desto oftare man ägnar sig åt en aktivitet, desto högre blir måluppfyllelsen (Gärling, 1987a). Att sambandet mellan aktiviteterna och livsvärdena var lägre är därför förståeligt. Problemet är att finna ett mått som uttrycker att man ägnar sig åt aktiviteterna i optimal omfattning. Det är kanske också nödvändigt att på något sätt mäta kvaliteten av utförandet av aktiviteterna, eftersom denna säkerligen kan variera från tillfälle till tillfälle. Det bör dock här också påpekas att sambanden från aktiviteterna till de olika typerna av resurser inte var lägre. Möjligen är hur ofta man ägnar sig åt en aktivitet av större betydelse när det gäller att bidra med resurser.

Att bostadsegenskaperna, de materiella och personliga resurserna hade lägre samband med hur ofta man ägnade sig åt aktiviteterna kan hänföras till det faktum, som tidigare nämnts, att huruvida man ägnar sig åt en aktivitet bestäms även av andra faktorer än tillgången på resurser (Ajzen, 1985; Gärling, 1987a). En sådan faktor är givetvis hur betydelsefull aktiviteten upplevs vara. Sambandet mellan hur ofta man ägnade sig åt aktiviteten och hur betydelsefull man ansåg att den var var $r=0.50$. Tillsammans med tillgången på de olika typerna av resurser förklaras ändå inte någon stor del av variationen. Här finns ett behov av ytterligare forskning inriktad på att fastställa vilka olika faktorer och omständigheter som bidrar till att man ägnar sig åt prefererade aktiviteter och sambandet med livstillfredsställelse.

Slutligen är det intressant att notera att det direkta sambandet mellan bostadsegenskaperna och livsvärdena som observerades i Studie 3 var avsevärt lägre i Studie 4. Det är möjligt att felaktiga föreställningar i detta fall spelat en avgörande roll. Det är också möjligt att ingen eller mycket få av försökspersonerna hade tillgång till bostäder som var av den karaktären att de gav den eftersträvade måluppfyllelsen. Samma förklaring skulle i så fall kunna gälla för att sambandet mellan bostadsegenskaperna och aktiviteterna var lägre. Ytterligare en möjlighet är givetvis att den måluppfyllelse man uppnår bara delvis bestäms av tillgången på en bra bostad.

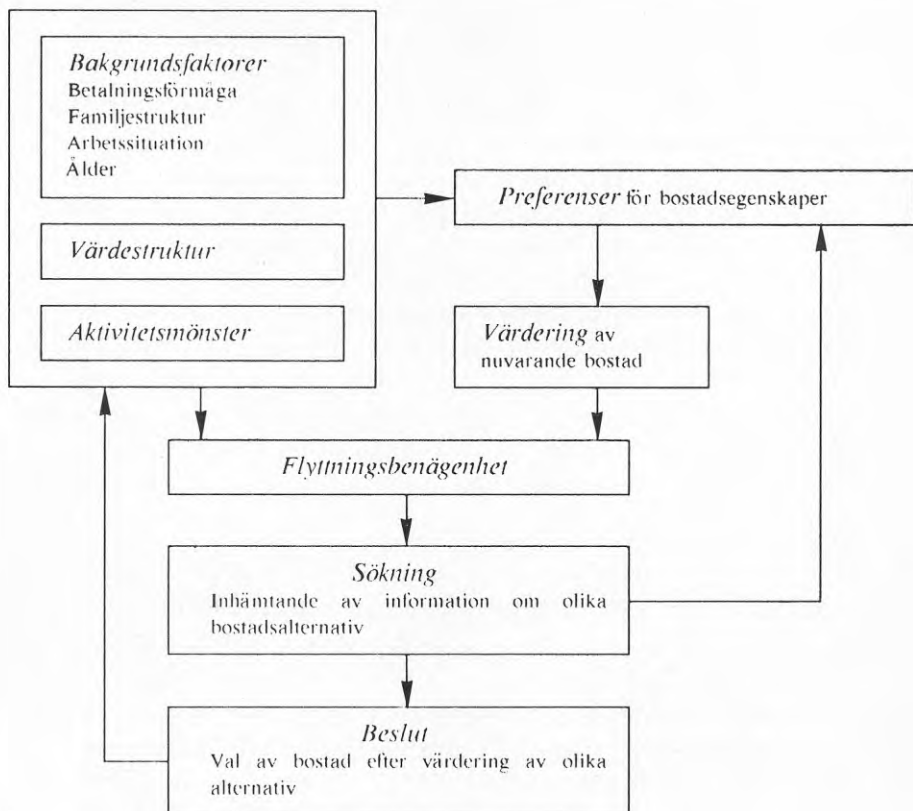
5. BOSTADSVÄL

5.1 Bakgrund

Projektets teoretiska referensram fick stöd av de resultat av Studie 1-4 som sammanfattades i föregående tre avsnitt. Där konstaterades (1) att människor föreställer sig att uppnåendet av ett relativt litet antal livsvärden, vilka hos vuxna personer kunde identifieras med intervjumetoder, är av betydelse för deras livstillfredsställelse. (2) att människor föreställer sig att de vardagliga aktiviteter som de ägnar stor del av sin tid åt är viktiga för livstillfredsställelse i den utsträckning som dessa ses som instrumentella för uppnåendet av livsvärdena samt (3) att människor föreställer sig att olika slags resurser är viktiga i den utsträckning som de uppfattas som förutsättningar för sådana vardagliga aktiviteter som man tror är instrumentella för uppnåendet av livsvärdena. Till dessa resurser hör bostaden. I Studie 3 påvisades att vilka egenskaper som man bedömer som viktiga hos bostaden beror av i vilken utsträckning dessa egenskaper uppfattas som förutsättningar för vardagsaktiviteter som man tror leder till uppnåendet av livsvärdena.

Syftet med de studier (Studie 5-7) som sammanfattas i detta avsnitt är att pröva om projektets teoretiska referensram och de resultat som erhållits i Studie 1-4 kan tillämpas på bostadsval. Figur 5.1 åskådliggör hur bostadsval kan betraktas. Startpunkten är förändringar i bakgrundsfaktorer (t ex förändringar betingade av livscykel) eller förändringar av miljön (Clark & Onaka, 1983), vilka leder till förändringar i värdestruktur och aktivitetsmönster. Detta leder på ett sätt som inte specificeras till flyttningsbenägenhet, varvid sökning av ny bostad påbörjas. Under denna sökning värderas bostadsalternativen inklusive den nuvarande bostaden utifrån den bostadssökandens preferenser för bostadsegenskaper så att alternativen antingen accepteras eller förkastas. Ett slutgiltigt beslut (att flytta eller bo kvar) leder till att flyttningsbenägenheten inte längre kvarstår.

Själva värderingen av bostadsalternativ som föregår beslutet är av flera skäl en relativt komplicerad process psykologiskt sett (Clark & Flowerdew, 1982). Bostadsmarknaden karaktäriseras av att informationen om bostadsalternativen är svårtillgänglig. Denna information förmedlas vanligen successivt (Clark & Smith, 1982; Corbin, 1980; Flowerdew, 1976; Phipps & Laverly, 1983), vilket försvårar jämförelser och leder till problem för den bostadssökande att avgöra när denne skall sluta att söka nya alternativ. Sökningen av information är vidare förknippad med svårigheter, bl a finns olika informationskällor vars pålitlighet är okänd (se t ex Clark & Smith, 1982; Huff, 1982; Meyer, 1980;

Figur 5.1. Modell för bostadsval.

Smith, Clark, Huff & Shapiro, 1979; Smith & Mertz, 1980). Informationen kan slutligen också vara uttryckt på ett sådant sätt att den inte lätt kan förstås (Montgomery & Svenson, 1983; Svenson, 1979; Svenson & Karlsson, 1986).

Endast i undantagsfall har man i tidigare forskning empiriskt analyserat de beslutsprocesser som ligger bakom individers och hushålls sökning efter och val av bostad (Maclennan & Wood, 1982). Vanligen har en normativ modell för hur man skall fatta beslut antagits gälla (Edwards, 1954; Keeney & Raiffa, 1976; Slovic, Lichtenstein, & Fischhoff, 1988), men som bl a Kahneman och Tversky (1979), Montgomery (1983), Montgomery och Svenson (1976) och Svenson (1979) påpekat är normativa modeller sällan adekvata beskrivningar av hur man faktiskt fattar beslut. Skälen till dessa avvikelser är i allmänhet

relaterade till olika former av begränsningar hos de individer som fattar besluten (Montgomery, 1987; Payne, 1982). Sådana begränsningar kan accentueras om betingelserna under vilka beslut skall fattas är suboptimala.

Det mer specifika syftet med samtliga tre studier som sammanfattas i detta avsnitt är att undersöka giltigheten av huvudhypotesen att man väljer bostad i enlighet med sina föreställningar om vad som leder till livstillfredsställelse. I Studie 5 undersöks preferenser för och val av bostadsalternativ under betingelser som antas vara ganska optimala, i Studie 6 jämförs denna optimala betingelse med två mindre optimala betingelser, medan Studie 7 är en fältstudie där registrering sker av egenskaper hos de beslutssituationer som bostadssökande ställs inför.

5.2 Studie 5

5.2.1 Frågeställningar

Resultaten av Studie 3 visade att preferenser för bostadsegenskaper kan relateras till hur man föreställer sig att man uppnår livsvärden genom olika slags vardagsaktiviteter. När man ställs inför olika *bostadsalternativ* är problemet att dessa har egenskaper som antar både positiva och negativa nivåer. Den normativa lösningen är att anta att de olika egenskapsnivåerna kan överföras till en gemensam attraktivitetsskala och att dessa värden sedan kan summeras för varje bostadsalternativ (t ex Edwards, 1954; Keeney & Raiffa, 1976). Man väljer sedan det alternativ som har den högsta summan. T ex Montgomery och Svenson (1976) och Svenson (1979) har ingående diskuterat alternativa beslutsregler, dvs regler för vilket alternativ man skall välja, vilka har bättre stöd av empirisk forskning. En sådan regel är dominansregeln som innebär att man väljer det alternativ som är bättre än alla övriga i minst en egenskap och inte sämre än övriga i någon egenskap. Problemet är att något sådant alternativ ofta inte existerar. Montgomery (1983, 1987) har antagit att beslutsfattaren då försöker att "omstrukturera" beslutsalternativen på ett sådant sätt att en dominansstruktur uppstår. Kahneman och Tversky (1979) antar även att uppfattningen av beslutsalternativen förändras före själva beslutet skall fattas, även om de inte specifikt antar att dominansstruktureringen förekommer. Den teori som utvecklats av Janis och Mann (1977) bör också nämnas i detta sammanhang.

Det primära syftet med Studie 5 var att pröva om följande ekvation kan anses giltig:

$$E_{H_i} = a + b \sum_j \sum_k p_{A_{ijk}} E_{V_k} \quad (5.1)$$

Ekvation 5.1 kan brytas ned i följande två ekvationer

$$E_{H_i} = b \sum_j E_{A_{ij}} + a \quad (5.2)$$

respektive

$$E_{A_{ij}} = a + b \sum_k p_{A_{ijk}} E_{V_k} \quad (5.3)$$

E_{H_i} , $E_{A_{ij}}$ och E_{V_k} betecknar hur betydelsefulla bostadsalternativet i , den nivå som bostadsegenskapen j antar för alternativ i respektive livsvärde k är för livstillfredsställelse. $p_{A_{ijk}}$ anger i vilken utsträckning (eller hur säkert) den nivå som bostadsegenskapen j antar för bostadsalternativet i uppfattas bidra till uppnåendet av livsvärdet k . a och b är godtyckliga konstanter.

Ekvation 5.3 fick stöd i Studie 3. Frågan är om denna ekvation kan kombineras med Ekvation 5.2 som förutsätter att attraktiviteten hos nivån för varje bostadsegenskap summeras för respektive alternativ. Som nämnts är detta ofta inte en modell som beskriver den faktiska beslutsfattandeprocessen. En möjlighet som prövades i Studie 5 är att bostadsalternativen värderas som "helheter" snarare än efter summering av attraktiviteterna hos nivåerna hos bostadsegenskaperna.

I så fall skulle följande ekvation kunna vara ett bättre alternativ:

$$E_{H_i} = a + b \sum_k p_{H_{ik}} E_{V_k} \quad (5.4)$$

där $p_{H_{ik}}$ betecknar i vilken utsträckning (eller med vilken säkerhet) bostadsalternativet i som helhet uppfattas leda till livsvärdet k .

Övriga beteckningar är desamma som ovan. Om Ekvation 5.2 ger en bättre överensstämmelse med observationerna än någon av de andra modellerna bör det tolkas som att försökspersonerna summerar attraktivitetsvärdena. Om Ekvation 5.2 och 5.3 var för sig ger en god överensstämmelse bör även Ekvation 5.1 uppvisa en god överensstämmelse. Därav kan också följa att Ekvation 5.4 ger en lika god överensstämmelse, trots att den modell som antar summering är den korrekta. Om å andra sidan Ekvation 5.4 ger en klart bättre överensstämmelse än Ekvation 5.1 och 5.2 utesluter det att summering sker enligt dessa senare modeller. Det finns dock flera olika sk. ickeadditiva eller ickekompensatoriska beslutsregler, dvs beslutsregler som inte förutsätter att för-

och nackdelar vägs mot varandra, som kan vara korrekta (Montgomery & Svenson, 1976; Svenson, 1979).

Data insamlades i Studie 5 (Delrapport 4) på ett sådant sätt att inte bara Ekvation 5.1 och 5.4 kunde prövas utan även Ekvation 5.2 och 5.3. Till skillnad från Studie 3 undersöktes inte vilken roll vardagsaktiviteter spelar för uppnåendet av livsvärden utan endast de totala sambanden som man föreställer sig mellan olika nivåer hos bostadsegenskaperna och livsvärdena respektive mellan bostadsalternativen och livsvärdena. Ytterligare en skillnad var att flera nivåer för varje bostadsegenskap, inte endast den mest positiva, medtogs. Därmed var det möjligt att avgöra huruvida de föreställda sambanden med livsvärden var desamma för varje nivå.

Det är rimligt att anta att det val man gör baseras på den upplevda attraktiviteten hos de olika alternativen. I Studie 5 registrerades både försökspersonernas val (vilket alternativ de skulle välja att flytta till) och hur attraktiva alternativen upplevdes.

5.2.2 Metod

Försökspersonerna i Studie 5 utgjordes av 36 elever vid kommunala vuxengymnasiet i Umeå. De var lika många män som kvinnor mellan 19 och 42 år.

De bostadsegenskaper som undersöktes i Studie 3 och 4 utgjorde utgångspunkten för ett nytt urval på basis av bedömningar som försökspersonerna i Studie 3 och 4 gjorde för varje egenskap av hur tillämpbar denna var på deras egen bostad. De angav även på en skala hur ideal de uppfattade sin nuvarande bostad. Analyser visade att samtliga bostadsegenskaper uppvisade positiva korrelationer med hur ideal den egna bostaden uppfattades, men korrelationerna var inte särskilt höga. Lägesegenskaper tenderade att genomgående korrelera lågt med idealitet hos den egna bostaden, medan egenskaper hos själva bostaden respektive hos dess grannskap uppvisade högre korrelationer. I vilken grad de olika egenskaperna verkade vara oberoende undersöktes även. Endast i två fall föreföll egenskaperna vara klart beroende. Därför ersattes "avstånd fritidsanläggning", "avstånd natur" och "utomhusyta" med "avstånd rekreativsmöjligheter", medan "väl underhållen" och "väl utrustad" ersattes med "standard". "Goda parkeringsmöjligheter" uteslöts vidare därför att denna egenskap bedömdes så föga betydelsefull i Studie 3. För var och en av de 12 bostadsegenskaper som ingick i urvalet definierades fyra

nivåer, mycket hög, ganska hög, ganska låg respektive mycket låg.

De livsvärden som medtogs i Studie 5 var 12 livsvärden och materiella resurser som av försökspersonerna i Studie 3 uppfattades som betydelsefulla och vilka bedömdes vara relevanta för bostadsval.

Försökspersonerna deltog i två sessioner med ungefär en veckas mellanrum. Nivåerna för de olika bostadsegenskaperna uttrycktes såsom nämnts inte i objektiva värden. I den första sessionen fick försökspersonerna därför först skriftligt ange sina egna definitioner av dessa nivåer. Därefter bedömde de hur bra eller dåliga de ansåg att varje nivå respektive varje livsvärde var. Till sist bedömdes för varje nivå i vilken utsträckning den ansågs leda till att de olika livsvärdena uppnåddes. Försökspersonerna var instruerade att hålla sig till sina egna nedskrivna definitioner av nivåerna för bostadsegenskaperna. De hade hela tiden tillgång till dessa.

De bostadsalternativ som presenterades försökspersonerna i den andra sessionen hade åstadkommit genom kombinationer av de olika nivåerna för varje bostadsegenskap. Bostadsalternativen bestod av sex grupper om vardera sex likvärdiga alternativ. I tre av grupperna hade alternativen ungefär samma nivåer för samtliga egenskaper, antingen alla positiva, alla medelhögt positiva och negativa eller alla negativa, medan de i tre andra grupper hade positiva nivåer för egenskaper hos bostaden, läge eller grannskap och negativa för övriga egenskaper. I en betingelse bedömde försökspersonerna för var och en av samtliga 36 *alternativ* i vilken utsträckning de ansåg att boende i detta skulle leda till att de uppnådde respektive livsvärde. Försökspersonerna bedömde i en annan betingelse hur attraktiva de uppfattade de olika alternativen. I en tredje betingelse presenterades alternativen i sex grupper om sex alternativ genom att ett alternativ i varje grupp valdes från var och en av ovannämnda grupper. Försökspersonernas uppgift var denna gång att välja det alternativ i vilket de skulle vilja bo.

5.2.3 Resultat och diskussion

Resultatet från den första sessionen var i huvudsak i överensstämmelse med resultaten av Studie 3 med avseende på hur betydelsefulla man uppfattade de olika bostadsegenskaperna respektive livsvärdena. Försökspersonernas genomsnittliga bedömningar återfinns i Tabell 5.1. Av denna tabell framgår att betydelsefullheten alltid ökade från den lägsta till den högsta nivån av bostadsegenskaperna, men att sambandet inte alltid var linjärt växande

(differenserna mellan bedömningarna för de olika nivåerna var inte lika stora). Differensen mellan bedömningen för den högsta och den lägsta nivån utgör ett mått på hur betydelsefull bostadsegenskapen är. Detta mått överensstämde relativt väl med försökspersonernas direkta rangordningar av bostadsegenskaperna med avseende på hur betydelsefulla de ansåg dem vara för deras val av bostad. De mest betydelsefulla bostadsegenskaperna var "boendekostnad", "kommunikationer" och "standard", de minst betydelsefulla "storlek", "avstånd skolor" och "avstånd centrum". Som grupp betraktat var egenskaper hos bostaden mer betydelsefulla än egenskaper hos grannskapet som i sin tur var mer betydelsefulla än läge. De mest betydelsefulla livsvärdena var "god hälsa", "lycka" och "inre harmoni", medan det minst betydelsefulla livsvärdet var "komfort". Klara köns- och ålderskillnader observerades när det gäller bostadsegenskaperna. "Boendekostnad", "områdets rykte" och

Tabell 5.1. Genomsnittliga bedömningar av hur betydelsefulla man uppfattade de olika bostadsgenskaperna respektive livsvärdena.

Egenskaper hos bostaden	Mycket låg	Ganska låg	Ganska hög	Mycket hög
<i>Bostad</i>				
Boendekostnad	4.22	4.08	- 4.08	- 4.61
Storlek	- 3.58	- 2.39	3.53	2.89
Standard	- 4.31	- 2.94	2.94	3.58
<i>Läge</i>				
Avstånd centrum	2.22	2.72	- 2.61	- 3.33
Avstånd vänner	3.39	3.11	- 3.08	- 3.56
Avstånd rekreation	3.56	3.36	- 2.81	- 3.36
Avstånd skolor	2.69	2.89	- 1.83	- 3.25
Avstånd arbete	3.14	2.92	- 2.64	- 3.72
<i>Område</i>				
Närservice	- 3.83	- 3.11	2.86	3.97
Bullernivå	3.56	3.06	- 3.28	- 3.94
Rykte	- 3.75	- 3.33	3.14	3.00
Kommunikationer	- 4.53	- 3.56	2.97	3.39
<i>Livsvärden</i>				
God hälsa	5.75	Frihet		5.08
Lycka	5.25	Fritid		5.08
Inre harmoni	5.22	Familj		5.03
Göra intressanta saker	5.17	Njutning		4.81
Trygghet	5.17	God ekonomi		4.67
Gemenskap	5.11	Komfort		3.42

"kommunikationer" var viktigare för de äldre försökspersonerna (25-42 år), "avstånd rekreation" och "avstånd vänner" för försökspersonerna som var mellan 19 och 24 år.

Resultaten antydde inte att olika nivåer av samma bostadsegenskap skulle leda till olika livsvärden, varför differensen för den högsta och lägsta nivån var ett acceptabelt mått på i vilken utsträckning bostadsegenskapen leder till respektive livsvärde. Tabell 5.2 redovisar de genomsnittliga differenserna. De bostadsegenskaper som i genomsnitt upplevdes bidra starkast till olika livsvärden var "avstånd släkt/vänner" (som huvudsakligen ansågs bidra till uppnåendet av "gemenskap", "trygghet" och "bra familjeliv"), "avstånd rekreation" ("meningsfull fritid", "god hälsa" och "intressanta saker") och "kommunikation" ("frihet" och "komfort"). Även i detta avseende observerades skillnader beroende av försökspersonernas kön och ålder, vilka dock inte kommenteras närmare här.

Vid prövningen av de olika ekvationerna användes de data som redovisats för att beräkna predicerade värden, vilka sedan korrelerades med de observerade. Resultaten gav därvid övertygande stöd för Ekvation 5.3. Medelvärde av korrelationen mellan observerade och predicerade värden beräknad för varje försöksperson var 0,774, vilket är högre än i Studie 3. Denna korrelation blev dock lägre om den beräknades för endast en nivå av varje bostadsegenskap,

Tabell 5.2. Hur mycket bostadsegenskaperna ansågs bidra till uppnåendet av livsvärdena. (Genomsnittlig differens mellan lägsta och högsta nivå för varje bostadsegenskap.)

<i>Bostad</i>	
Boendekostnad	3.47
Storlek	2.60
Standard	2.56
<i>Läge</i>	
Avstånd centrum	2.19
Avstånd vänner	4.32
Avstånd rekreation	3.99
Avstånd skolor	2.07
Avstånd arbete	2.41
<i>Område</i>	
Närservice	2.05
Bullernivå	2.88
Rykte	2.96
Kommunikationer	3.83

alltså på samma sätt som i Studie 3. Det förefaller således vara det faktum att beräkningarna gjordes över flera nivåer av bostadsegenskaperna som förklarar den högre korrelationen.

När korrelationen beräknades mellan medelvärden över hela gruppen ökade värdet till 0,963. Frågan man kan ställa är om samma grad av samband erhålles om livsvärden uteslutes. Stegvis multipel regressionsanalys visade att tre livsvärden, "komfort", "inre harmoni" och "god ekonomi", tillsammans svarade för en så hög korrelation som 0,983. När endast dessa livsvärden användes för att genom Ekvation 5.3 beräkna predicerade värden för varje försöksperson sänktes den genomsnittliga korrelationen med de observerade värdena endast obetydligt till 0,716. De nämnda tre livsvärdena föreföll alltså kunna ersätta de 12 ursprungliga. Övriga livsvärden korrelerade högt med "inre harmoni" och "komfort" men inte med "god ekonomi".

Giltigheten av Ekvation 5.1, 5.2 och 5.4 kunde prövas både för bedömningarna av attraktiviteten hos bostadsalternativen och för valen. För bedömningarna av attraktivitet var den genomsnittliga korrelationen över alla försökspersoner 0,498 när de predicerade värdena beräknades med Ekvation 5.1, 0,502 när de beräknades enligt Ekvation 5.4 och 0,503 när de beräknades enligt Ekvation 5.2. Detta mönster av resultat talar för att Ekvation 5.1 och 5.2, vilka förutsätter att attraktiviteten hos nivåerna hos bostadsegenskaperna summeras för varje bostadsalternativ, utgör de bästa beskrivningarna. Sambanden var dock absolut sett ganska låga.

Korrelationer beräknade mellan medelvärden över hela gruppen av försökspersoner var 0,891 (Ekvation 5.1), 0,833 (Ekvation 5.4) respektive 0,917 (Ekvation 5.2). Stegvis multipel regressionsanalys visade att samtliga bostadsegenskaper föreföll vara av betydelse för bedömningarna av attraktivitet. De viktigaste var egenskaper hos själva bostaden ("standard", "boendekostnad" och "storlek"), vissa egenskaper hos grannskapet ("områdets rykte" och "närservice") samt vissa lägesegenskaper ("avstånd släkt/vänner" och "avstånd centrum"). Resultaten var här således inte exakt desamma som de som redovisades ovan, men de överensstämde relativt väl med dem. Eftersom bostadsegenskaperna hade valts ut så att alla skulle vara betydelsefulla var skillnaderna mellan dem små. Det är därför inte förvånande att något olika resultat erhöles beträffande deras relativa betydelsefullhet beroende på vilket mått som användes.

Med hjälp av stegvis multipel regressionsanalys påvisades återigen att tre livsvärden kunde ersätta samtliga livsvärden, i detta fall "lycka", "komfort" och

"god ekonomi". Den multipla korrelationen var 0,938 när medelvärden över alla försökspersonerna predicerades med Ekvation 5.4. Den genomsnittliga korrelationen över försökspersonerna reducerades från 0,498 till 0,471 (Ekvation 5.1) respektive från 0,502 till 0,395 (Ekvation 5.4). Övriga livsvärden korrelerade högt med "lycka" men lägre med "komfort" och "god ekonomi". "Lycka", eller som ovan "inre harmoni", förefaller att representera ett flertal betydelsefulla livsvärden nära relaterade till livstillfredsställelse, medan "komfort" är mindre betydelsefullt och "god ekonomi" närmast bör betraktas som en resurs. Det är troligt att "god ekonomi" här får genomslagskraft på grund av att boendekostnaden är så betydelsefull (Tabell 5.2), "komfort" på grund av dess direkta samband med boendeegenskaper (se Studie 3), medan det tredje livsvärdet eller gruppen av livsvärden som sagt har mer att göra med de föreställningar som man har om att bostaden (dess egenskaper, läge och grannskap) utgör en förutsättning för aktiviteter som leder till livstillfredsställelse.

Samma analyser som de som beskrivits ovan utfördes med data på försökspersonernas val. I detta fall användes även bedömningarna av attraktivitet som prediktor. Denna visade sig vara den som bäst förutsade valen. Den genomsnittliga biseriala korrelationen mellan vilka alternativ man valt och hur attraktiva de bedömts var 0,617. Samma mått för Ekvation 5.1 var 0,445, för Ekvation 5.4 0,528 och för Ekvation 5.2 0,493. Det förfaller således som summering av attraktivitetsvärden för nivåerna av bostadsegenskaperna ger en något sämre beskrivning av valen. När försökspersonerna skall välja ett alternativ, till skillnad från när de bedömer varje alternativ med avseende på dess attraktivitet, antyder resultaten således att de använder en annan, ickekompensatorisk beslutsregel.

När korrelationer beräknades mellan medelvärden över alla försökspersoner erhöles värdena 0,868 (attraktivitet), 0,804 (Ekvation 5.1), 0,812 (Ekvation 5.4) och 0,819 (Ekvation 5.2). Stegvis multipel regressionsanalys visade att endast "boendekostnad" och "avstånd släkt/vänner" var av betydelse för valen. De multipla korrelationskoefficienterna understeg emellertid i detta fall kraftigt de korrelationer som erhöles när förutsägelser gjordes från samtliga egenskaper. Ytterligare en stegvis multipel regressionsanalys visade att "lycka" var det enda livsvärde som behövdes för att förutsäga valen enligt Ekvation 5.4. Den multipla korrelationen var 0,812, medan den genomsnittliga korrelationen över försökspersoner reducerades från ett genomsnitt av 0,488 till 0,342.

Sammanfattningsvis gav resultaten av Studie 5 stöd för hypotesen att hur

attraktiva bostadsalternativ upplevs bestäms av hur man föreställer sig att dessa bidrar till uppnåendet av betydelsefulla livsvärden. När det gällde attraktivitet tycktes alla bostadsegenskaper vara av betydelse för denna uppfattning och det var möjligt att förutsäga bedömningarna av attraktivitet från en ekvation som förutsätter att attraktiviteten hos nivåerna av bostadsegenskaperna summeras. Däremot visade resultaten att endast tre livsvärden, "lycka", "komfort" och "god ekonomi", bidrog till förutsägelsen. Resultaten var inte desamma för valen. Här var det endast två bostadsegenskaper som var av betydelse, "boendekostnad" och "avstånd släkt/vänner", och ett livsvärde, "lycka". Den ekvation som förutsatte att attraktivitetsvärdena summerades föreföll också att stämma något sämre än den ekvation som baserades på antagandet att bostadsalternativen som "helheter" uppfattades som att de ledde till olika livsvärden. Tidigare forskning som påvisat att man använder sig av olika ickekompensatoriska regler för att fatta beslut (t ex Montgomery, 1983; Montgomery & Svenson, 1976; Svenson, 1979) fick därmed stöd, men resultaten visade som nämnts också att detta inte gällde när försökspersonerna bedömde alternativens attraktivitet. Den fråga som belystes i nästa studie var om dessa skillnader kunde var relaterade till egenskaper hos beslutssituationen.

5.3 Studie 6

5.3.1 Frågeställningar

Resultaten av Studie 5 visade att bedömningarna av bostadsalternativens attraktivitet uppvisade relativt låg överensstämmelse med de val som försökspersonerna gjorde. Detta resultat var överraskande och motiverade en närmare utredning.

En skillnad mellan bedömningarna av attraktivitet och valen i Studie 5 var att de förra gjordes när bostadsalternativen presenterades ett åt gången, de senare när bostadsalternativen presenterades samtidigt. I Studie 6 (Delrapport 5) valde försökspersonerna först ett av sex bostadsalternativ som presenterades samtidigt, därefter bedömde de hur attraktiva vart och ett av dessa var. I en annan betingelse bedömdes varje alternativs attraktivitet när alternativen presenterades ett åt gången. Huruvida presentationssättet påverkade bedömningarna av attraktivitet kunde därmed undersökas såväl som hur väl dessa överensstämde med valen under så identiska betingelser som möjligt.

Ett problem var att försökspersonerna inte kunde ombes att välja ett alternativ när dessa presenterades ett åt gången. De skulle då behöva basera sitt val på

minnesbilden av de tidigare presenterade alternativen, varvid jämförbarheten med bedömningarna av attraktivitet skulle minska. För att komma tillrätta med det problemet fick försökspersonerna för varje alternativ (i båda presentationsbetingelserna) ange vilket eller vilka alternativ som var acceptabla, dvs vilka de skulle kunna tänka sig att välja. Ytterligare en betingelse i vilken bostadsalternativen presenterades parvis undersöktes även. Här fick försökspersonerna liksom i betingelsen med samtidig presentation av samtliga alternativ först välja ett, därefter ange om de accepterade alternativen eller ej och slutligen bedöma hur attraktiva de båda alternativen var. Om antalet alternativ som presenteras samtidigt påverkar bedömningarna av attraktivitet och valen så bör betingelsen med två alternativ åt gången ge ett resultat som ligger mellan de båda ytterligheterna samtidig presentation och presentation av ett alternativ åt gången.

För att undersöka inte endast om antalet alternativ påverkar bedömningarna av attraktivitet utan även varför de gör det användes i Studie 6 en teknik som gjorde det möjligt att registrera vilken information försökspersonerna söker respektive i vilken ordning de söker denna information (Einhorn, Kleinmuntz, & Kleinmuntz, 1979; Payne, 1982; Svenson, 1979). När bostadsalternativen presenteras ett åt gången finns endast möjligheten att inhämta information om varje (betydelsefull) bostadsegenskap, i en valfri ordning. När flera alternativ presenteras samtidigt kan sökning av informationen ske alternativvis (först för ett alternativ sedan för nästa alternativ, osv), egenskapsvis (först alla alternativ för en bostadsegenskap, sedan alla alternativ för nästa bostadsegenskap, osv) eller en blandning av dessa (Payne, 1976). Om informationen behandlas på exakt samma sätt vid samtidig presentation som vid presentation ett alternativ åt gången bör det finnas stora likheter i hur man söker information i båda betingelserna. Om det å andra sidan, som resultaten av Studie 5 antydde, förhåller sig så att mindre information sökes vid samtidig presentation (t ex så att färre bostadsegenskaper är av betydelse), då skulle det kunna visa sig i skillnader i informationssökning. Registrering av informationssökning skall här således ses som ett komplement till analyser motsvarande de som utfördes i Studie 5.

I mikroekonomiska teorier (t ex Becker, 1976; Lancaster, 1971) antas att de val man gör beaktar olika restriktioner, t ex ekonomiska. Hogarth (1981) har framfört ett liknande argument när han påstår att val är mer bindande, varför man då kanske i större utsträckning inriktar sig på negativa aspekter. I Studie 5 skulle man vid valen ha tagit hänsyn till kostnader, läge och kanske ytterligare restriktioner på ett annat sätt än när man bedömer hur attraktiva alternativen

var, vilket alltså i större utsträckning utgjorde uttryck för försökspersonernas önsknings. För detta talade möjligen att boendekostnaden och avståndet till släkt/vänner var de mest betydelsefulla bostadsegenskaperna när man valde det bästa alternativet, medan de mest betydelsefulla bostadsegenskaperna för bedömningarna av attraktivitet var standarden, boendekostnaden och storleken. Något övertygande belegg för detta skäl till att val och bedömningar av attraktivitet visade dålig överensstämmelse erhöles dock inte. Om resultaten i Studie 5 kan upprepas i Studie 6 behöver denna fråga belysas mer ingående.

5.3.2 Metod

Ytterligare 36 studerande vid kommunala vuxengymnasiet i Umeå, lika många män och kvinnor mellan 19 och 41 år, deltog som försökspersoner i två sessioner med ungefär en veckas mellanrum. Den första sessionen var identisk med den första sessionen i Studie 5 och behöver därför inte beskrivas närmare på nytt. Samtliga bostadsegenskaper och livsvärden var desamma.

Den andra session bestod av tre betingelser i vilka varje försöksperson presenterades samma sex bostadsalternativ, antingen ett åt gången, två åt gången eller samtliga samtidigt. De sex bostadsalternativen var konstruerade så att de alla hade lika många av varje nivå för bostadsegenskaperna (mycket låg, ganska låg, ganska hög respektive mycket hög), men att för varje bostadsegenskap alla nivåer förekom åtminstone en gång för något av alternativen. Bostadsalternativen var därmed ganska lika varandra. Att välja ett alternativ kunde förmodas vara en svår uppgift som skulle kräva att ganska mycket information om alternativen inhämtades. Vilken information som inhämtades kunde registreras därigenom att information om ett bostadsalternativ presenterades först när försökspersonerna, som arbetade vid en terminal kopplad till en dator (PDP11/44), angav för vilka egenskaper de önskade veta nivån. I betingelserna med fler än ett alternativ angav försökspersonerna också för vilket alternativ de önskade information om angivna bostadsegenskap.

När försökspersonerna ansåg att de var klara angav de i betingelsen med ett alternativ åt gången huruvida de skulle acceptera detta alternativ eller ej, därefter hur attraktivt de uppfattade det. I betingelserna med mer än ett alternativ angav försökspersonerna först vilket alternativ de föredrog, därefter vilket eller vilka alternativ de accepterade och till sist hur attraktiva de ansåg att alternativen var. Vid parvisa presentationer styrdes dessa av försökspersonernas beslut. De första två alternativen var slumpmässigt bestämda. De som

Tabell 5.3. Genomsnittlig mängd information som man sökte för varje bostadsegenskap.

<i>Bostad</i>	
Boendekostnad	.897
Storlek	.793
Standard	.708
<i>Läge</i>	
Avstånd centrum	.526
Avstånd vänner	.508
Avstånd rekreation	.489
Avstånd skolor	.441
Avstånd arbete	.494
<i>Område</i>	
Närservice	.554
Bullernivå	.535
Rykte	.410
Kommunikationer	.657

försökspersonen valde presenterades sedan tillsammans med ett nytt, slumpmässigt bestämt, osv tills alla presenterats.

5.3.3 Resultat och diskussion

Analys av försökspersonernas sökande av information visade för det första att sökning ofta skedde egenskapsvis i betingelserna med fler än ett alternativ åt gången, oftare för alla alternativ samtidigt än två alternativ åt gången. Någon skillnad mellan de tre betingelserna med avseende på hur mycket information som man sökte observerades däremot inte. Det var dock skillnader mellan bostadsegenskaperna i detta avseende. Som Tabell 5.3 visar tog man oftast reda på information om boendekostnad, storlek och standard, minst ofta information om områdets rykte och avstånd till skolor, rekreation och arbete.

I Tabell 5.4 återfinns genomsnittliga biseriala korrelationer mellan å ena sidan bedömningarna av attraktivitet och å andra sidan om man accepterade alternativet eller ej respektive (för två av betingelserna) vilket alternativ man valde. Eftersom vissa försökspersoner inte accepterade något av alternativen kunde korrelationerna med acceptans endast beräknas för ca 75% av försökspersonerna. Resultatet visade att de starkaste korrelationerna erhöles mellan bedömningar av attraktivitet och acceptans, de näst starkaste mellan de förra och val och de svagaste mellan acceptans och val. Det går således inte att

Tabell 5.4. Genomsnittliga biseriala korrelationer mellan bedömningarna av bostadsalternativens attraktivitet, om man accepterade alternativet respektive vilket alternativ man valde.

	Antal bostadsalternativ				
	1		2		6
	Acceptans	Acceptans	Val	Acceptans	Val
Attraktivitet	.730 (n=26)	.756 (n=25)	.562 (n=36)	.741 (n=28)	.541 (n=36)
Acceptans			.391 (n=25)		.387 (n=28)

dra slutsatsen att huruvida man accepterar ett alternativ eller ej är detsamma som att välja ett alternativ. Det bör vidare noteras att korrelationerna mellan de tre måtten var ungefär desamma i samtliga tre betingelser. Att det låga sambandet mellan bedömningar av attraktivitet och valen som observerades i Studie 5 skulle bero på att de förra i denna studie gjordes för alternativ som presenterades ett åt gången, de senare vid samtidig presentation av alla alternativ kan därmed uteslutas. Sambandet var i Studie 6 lika lågt när alla (eller två) alternativ presenterades samtidigt både vid valen och vid bedömningarna av attraktivitet.

Jämförelser mellan de olika presentationssätten gjordes separat för bedömningarna av attraktivitet, bedömningarna av huruvida man accepterade alternativen samt för valen. Statistiska analyser visade att bedömningarna av de olika alternativen respektive hur ofta de accepterades påverkades av hur alternativen presenterades. Det gällde framför allt jämförelsen mellan presentationen av ett alternativ respektive flera åt gången. Tabell 5.5 visar att bedömningarna kunde förutsägas sämre från Ekvation 5.1, i vilken antas att summering sker över bostadsegenskaperna, när fler alternativ presenterades samtidigt än när ett alternativ presenterades åt gången. Förutsägelser kunde göras ungefär lika väl av bedömningarna av attraktivitet och av acceptans, medan vid presentationer av fler än ett alternativ åt gången valen kunde förutsägas mindre väl än bedömningarna av attraktivitet och acceptans.

Tabell 5.5 visar vidare att om endast få bostadsegenskaper användes för förutsägelseerna var dessa goda i alla betingelser. Genomsnittligt var färre bostadsegenskaper av betydelse när antalet alternativ som samtidigt presenterades

ökade respektive när man valde eller när man angav om man accepterade alternativen jämfört med om man bedömde hur attraktiva alternativen var. Vilka dessa bostadsegenskaper kunde vara varierade ganska mycket för olika försökspersoner. Endast ett mindre antal livsvärden (två till tre) var också tillräckliga för att förutsägelseerna skulle bli goda. Antalet var ungefär detsamma men vilka livsvärdena var varierade över försökspersonerna.

Sammanfattningsvis visade resultaten av Studie 6 återigen att bedömningar av attraktivitet inte överensstämmer med hur man väljer. I Studie 6 kunde detta resultat inte förklaras med att presentationen av alternativ var olika vid val jämfört med bedömningar. Dessutom påvisades att huruvida man accepterade ett alternativ eller ej hade låg överensstämmelse med hur man valde men bättre

Tabell 5.5. Resultaten under respektive presentationsbetingelse i Studie 6 för bedömningar av bostadsalternativens attraktivitet (attr), om man accepterade bostadsalternativen (acc) respektive vilket bostadsalternativ man accepterade.

	Antal bostadsalternativ								
	1			2			6		
	Attr	Acc	Val	Attr	Acc	Val	Attr	Acc	Val
Genomsnittlig korrelation mellan predicerade och observerade värden	0.41	0.51	0.30	0.32	0.26	0.29	0.28	0.24	
Antal fall respektive <i>bostadsegenskap</i> förekom i enskilda försökspersoners regressionskvationer									
<i>Bostad</i>									
Boendekostnad	7	7	8	3	4	8	2	5	
Storlek	7	5	10	1	4	7	0	3	
Standard	2	4	5	3	5	4	2	2	
<i>Läge</i>									
Avstånd centrum	6	6	6	6	4	6	3	6	
Avstånd vänner	3	0	4	1	2	10	1	3	
Avstånd rekreation	8	5	7	2	4	9	2	1	
Avstånd skolor	7	2	6	3	1	5	1	3	
Avstånd arbete	3	6	3	7	5	4	2	3	
<i>Område</i>									
Närservice	2	2	5	3	4	2	2	2	
Bullernivå	5	2	6	2	2	4	3	1	
Rykte	6	2	2	2	5	1	1	1	
Kommunikationer	5	1	4	2	1	3	1	4	
Antal försökspersoner för vilka en regressionskvation kunde anpassas	27	19	30	15	20	31	14	19	
Genomsnittliga antal bostadsegenskaper som ingick i regressionskvationerna	2.26	2.21	2.20	2.33	2.05	2.03	1.43	1.79	
Genomsnittligt R	0.91	0.93	0.92	0.96	0.93	0.91	0.86	0.97	

Tabell 5.5. Fortsättning

Antal fall respektive livsvärde förekom i enskilda försökspersoners regressionsekvationer								
Komfort	7	4	4	3	5	5	5	9
Göra intressanta saker	7	2	5	5	7	10	4	6
Familj	12	7	15	5	7	7	4	5
Frihet	5	6	4	3	5	6	1	4
Lycka	6	2	8	3	6	4	5	4
God hälsa	4	5	5	5	5	9	4	6
Inre harmoni	5	5	7	4	6	4	4	4
Fritid	6	7	4	1	7	5	8	7
God ekonomi	6	1	8	5	6	7	5	6
Njutning	5	5	4	5	5	3	4	6
Trygghet	5	6	4	5	7	6	2	7
Gemenskap	6	4	4	4	8	11	8	8
Antal försökspersoner för vilka en regressionsekvation kunde anpassas	26	20	26	15	28	31	21	28
Genomsnittligt antal livsvärden som ingick i regressionsekvationerna	2.85	2.70	2.77	3.20	2.64	2.48	2.57	2.68
Genomsnittligt R	0.94	0.95	0.95	0.96	0.93	0.94	0.93	0.94

överensstämmelse med bedömningarna av attraktivitet.

Hur ovannämnda resultat skall tolkas är osäkert. När antalet alternativ som samtidigt presenterades ökade var bedömningarna, angivandet av vilka alternativ man accepterade respektive valde i sämre överensstämmelse med ens föreställningar om hur livsvärden uppnås. Detsamma gällde valen jämfört med bedömningarna av attraktivitet respektive angivandet av om man accepterade alternativen. Eftersom Ekvation 5.1 användes för dessa förutsägelser talar dessa resultat återigen för att någon ickekompensatorisk regel i större utsträckning användes när fler alternativ presenteras samtidigt och när man skall välja.

5.4 Studie 7

5.4.1 Frågeställningar

Resultaten av Studie 5 och 6 visade ganska entydigt att åtminstone attraktiviteten hos bostadsalternativ är relaterade till i vilken utsträckning man uppfattar att dessa bidrar till uppnåendet av livsvärden. Dessa resultat erhöles i fingerade valsituationer. Syftet med Studie 7 var att undersöka om attraktiviteten hos och val av bostadsalternativ som man ställs inför när man befinner sig i den faktiska situationen att man har för avsikt att byta bostad kan förutsägas på samma sätt

som i Studie 5 och 6.

I Studie 7 (Delrapport 6) kontaktades en grupp bostadssökanden flerpersongshushåll. Efter en inledande intervju, i vilken de båda makarna i respektive hushåll gjorde samma slags bedömningar som försökspersonerna gjorde i den första sessionen i Studie 5 och 6, fick hushållet regelbundet lämna rapporter om och beskriva de bostadsalternativ de övervägde fram till dess att de gjorde ett val. Hushållets bedömning av dessa bostadsalternativ och de beslut de fattade kunde därmed förutsägas med hjälp av Ekvation 5.1 på motsvarande sätt som i föregående studier. I detta fall kunde givetvis ingen kontroll utövas över hur bostadsalternativen presenterades.

5.4.2 Metod

Totalt 43 hushåll, vardera bestående av två makar eller sammanboende i Göteborgsregionen, deltog i undersökningen efter att de anmält sitt intresse för att delta när de läst en annons som insatts i Göteborgspressen. Alla socialgrupper var representerade. De båda ingående makarnas ålder varierade från 22 till 56 år. I 33 hushåll fanns ett eller flera hemmavarande barn under 18 år. Den nuvarande bostaden var belägen både centralt och decentralt i Göteborg. Det vanligaste angivna skälet till att vilja flytta var att man ville ha en större bostad.

Vid det första intervjutillfället i den nuvarande bostaden besvarade båda makarna först ett flertal frågor av bakgrundskaraktär, varefter de var och en för sig bedömde ett antal bostadsegenskaper, livsvärden och aktiviteter med avseende på hur bra de ansåg att de var. För varje bostadsegenskap bedömde de även hur mycket den ansågs påverka möjligheterna att ägna sig åt aktiviteterna och att uppnå livsvärdena. Bostadsegenskaperna var desamma som i Studie 5 och 6, men liksom i Studie 3 bedömdes endast den mest positiva nivån. På basis av resultaten av Studie 5 och 6 reducerades livsvärdena till fyra, "psykiskt och fysiskt välbefinnande", "att ha ett bra familjeliv", "komfort" samt "god ekonomi". Sju typer av aktiviteter medtogs även. Tanken var att aktiviteterna kanske bättre än livsvärdena skulle förutsäga attraktiviteten hos bostadsegenskaperna och attraktiviteten hos och valen av bostadsalternativen. Detta resultat erhöles i Studie 3, medan endast livsvärdena användes som prediktorer i de följande studierna. Aktiviteterna var "roa sig", "kultur", "motion", "umgås med släkt/vänner", "utflykter", "avkoppling" samt "gå i affärer". Försökspersonerna hade även möjlighet att komplettera med egna förslag.

Försökspersonerna bedömde även vid det första intervjutillfället den egna bostaden. För varje bostadsegenskap angavs hur mycket bostaden uppvisade av den respektive hur bra bostaden var i detta avseende. En bedömning av hur bra bostaden som helhet var gjordes även.

Vid den första intervjun instruerades försökspersonerna hur de skulle bedöma vart och ett av de bostadsalternativ som de fortsättningsvis skulle komma i kontakt med. Med "att komma i kontakt med" menades att hushållet besökte bostaden. I så nära anslutning som möjligt till detta tillfälle ombads de att bedöma den nya bostaden på samma sätt som de bedömde sin nuvarande bostad. Därutöver skulle de även ange ett antal andra uppgifter om bostaden inklusive hur de fått information om den. Hushållet angav också skälen till de beslut de fattade (att välja bostaden, att behålla den nuvarande bostaden eller att fortsätta att söka) respektive bedömde hur nöjd man var med det beslutet. Försökspersonerna hade tillgång till svarsblanketter som skulle ifyllas och skickas till försöksledaren.

5.4.3 Resultat och diskussion

När undersökningen avslutades mellan fyra till sex månader efter den första intervjun hade hushållen varit i kontakt med totalt 80 bostadsalternativ, dvs i genomsnitt 1,86 per hushåll. Det stringenta kriteriet för att komma i kontakt med ett bostadsalternativ bidrog säkerligen till denna relativt låga frekvens, men det föreföll inte heller som hushållen var särskilt aktiva i sitt sökande efter en ny bostad. Efter vad som uppgavs i den första intervjun hade hushållen genomsnittligt sökt efter en ny bostad i 11,2 månader. Under undersökningsperioden avbröt tre hushåll sin sökning utan att ha kommit i kontakt med något alternativ, medan övriga hushåll åtminstone kom i kontakt med ett bostadsalternativ. 18 hushåll fann ett acceptabelt nytt alternativ under undersökningsperioden. Dessa hushåll var mer aktiva och kom i kontakt med i genomsnitt 2,5 alternativ jämfört med 1,4 för de övriga hushållen.

Hur bra man bedömde de olika bostadsegenskaperna, aktiviteterna och livsvärdena framgår av Tabell 5.6. "Rymlig", "kort avstånd till skolor" och "låg boendekostnad" utgjorde de bostadsegenskaper som bedömdes som bäst, "avkoppling" och att "umgås med släkt/vänner" de viktigaste aktiviteterna respektive "bra familjeliv" samt "välbefinnande" de viktigaste livsvärdena. Tabell 5.7 visar vidare hur de olika bostadsegenskaperna ansågs inverka på

Tabell 5.6. Genomsnittliga bedömningar av attraktiviteten hos olika bostadsegenskaper, aktiviteter respektive livsvärden.

<i>Egenskaper hos bostaden</i>		<i>Aktiviteter</i>	
Boendekostnad	5.03	Gå ut och roa sig	2.79
Storlek	4.77	Kulturaktiviteter	3.63
Standard	3.52	Motionera	3.83
Avstånd centrum	1.78	Umgås med vänner	4.73
Avstånd vänner	3.48	Göra utflykter	3.88
Avstånd rekreation	4.14	Koppla av	5.12
Avstånd skolor	4.98	Gå i affärer	1.40
Avstånd arbete	3.74	<i>Livsvärden</i>	
Närservice	4.28	Bra familjeliv	5.92
Bullernivå	4.56	Välbefinnande	5.12
Rykte	2.93	Komfort	4.29
Kommunikationer	4.58	God ekonomi	4.86

möjligheterna att ägna sig åt de olika aktiviteterna respektive att uppnå de olika livsvärdena. De bostadsegenskaper som ansågs ha starkast effekter var "boendekostnad" (som underlättade att "roa sig" respektive att uppnå en "god ekonomi"), "goda kommunikationer" (som också underlättade att "roa sig" respektive att uppnå "komfort") och "avstånd släkt/vänner" (som underlättade att "umgås med släkt/vänner" respektive att uppnå "välbefinnande").

Tabell 5.7. Hur mycket bostadsegenskaperna ansågs underlätta aktiviteterna respektiva bidra till att livsvärdena uppnås.

<i>Bostad</i>	
Boendekostnad	2.39
Storlek	1.53
Standard	1.01
<i>Läge</i>	
Avstånd centrum	0.86
Avstånd vänner	1.71
Avstånd rekreation	1.61
Avstånd skolor	1.52
Avstånd arbete	1.37
<i>Område</i>	
Närservice	1.50
Bullernivå	1.27
Rykte	0.70
Kommunikationer	2.25

Resultaten visade vidare att Ekvation 5.3 utgjorde en acceptabel beskrivning av sambanden mellan bedömningarna av bostadsegenskaperna, aktiviteterna och livsvärdena. Den genomsnittliga korrelationen mellan de observerade bedömningarna och de predicerade från aktiviteterna var 0,32, från livsvärdena 0,47 och från båda 0,45. De fyra livsvärdena utgjorde alltså den bästa prediktorn och faktiskt lika bra som samtliga 10 livsvärden som användes i Studie 3. Detta ger stöd åt de slutsatser som dragits tidigare, nämligen att ett livsvärde av psykologisk natur ("välbefinnande"), "god ekonomi" och "komfort" är tillräckliga för att predicera hur betydelsefulla man uppfattar olika boendeegenskaper. "Bra familjeliv" ingick emellertid också i gruppen i Studie 7 och bör läggas till de övriga. Någon förklaring till att aktiviteterna uppenbarligen var sämre prediktorer i Studie 7 men bättre i Studie 3 kan inte ges.

För de 31 hushåll som under undersökningens gång hade kommit i kontakt med något alternativ beräknades även korrelationer mellan bedömningarna av attraktiviteten hos bostadsalternativen (inklusive den nuvarande bostaden) och den attraktivitet som kunde förutsägas från Ekvation 5.1. Den genomsnittliga korrelationen var 0,46 vilket är i nivå med motsvarande resultat i Studie 5 och 6. Den genomsnittliga biseriala korrelationen mellan bedömd attraktivitet och om man valt alternativet eller ej (om man inte valt en ny bostad betraktades den nuvarande bostaden som det alternativ som man valt) var 0,43, medan motsvarande korrelation mellan predicerad attraktivitet och om man valt alternativet eller ej var endast 0,148.

Resultatet av Studie 7 överensstämde med tidigare resultat även i det avseendet att vilket alternativ man valde kunde förutsägas mindre väl från bedömningarna av attraktivitet. Valen gjordes också i större utsträckning så att hushållen inte skulle uppnå de livsvärden som man önskade. Man kan därför fråga sig om de var nöjda med sina val. Tabell 5.8 visar att de hushåll som valde ett alternativ som utifrån Ekvation 5.1 predicerades som bättre än den nuvarande bostaden också var mer nöjda än de som inte valde det. Däremot var de som valde ett alternativ som predicerades som sämre mer nöjda än de som inte valde ett alternativ som predicerats som bättre. Det finns flera tänkbara skäl till detta resultat. En möjlighet är att någon annan boendeegenskap än de med vars hjälp alternativen beskrevs varit av betydelse och uppnåelsen av livsvärden därför högre än den predicerade. De skäl som försökspersonerna angav för att göra det val som de gjorde tydde på att det förhöll sig så i ungefär hälften av fallen. En annan möjlighet är att huruvida man är nöjd eller ej också beror av vad den andra maken anser. Man kan ha valt ett alternativ som inte leder till att man

Tabell 5.8. Hur nöjd man var med bostadsalternativ som man accepterat respektive ej accepterat relaterat till om de hade förutsagts vara bättre eller sämre än nuvarande bostad.

Attraktivitet jämfört med nuvarande bostad	Genomsnittlig grad av nöjdhet med bostadsalternativ som	
	ej accepterats	accepterats
Sämre	2,78	4,00
Bättre	0,74	5,05

uppnår de livsvärden som man önskar men man har gjort det och därför är man nöjd med valet. Ytterligare en möjlighet är att man i efterhand rättfärdigar de val man gjort (Janis & Mann, 1977; Montgomery, 1983) och således inte känner sig missnöjd.

Sammanfattningsvis visade resultaten av Studie 7 att bedömningar av attraktiviteten hos bostadsalternativ under realistiska betingelser kan förutsägas lika väl från försökspersonernas föreställningar om de livsvärden som de anser att dessa leder till, antingen direkt eller indirekt via aktiviteter, som under de fingerade betingelser som undersöktes i föregående studier (Studie 5 och 6). Resultaten visade också att de faktiska valen kunde förutsägas mindre väl från bostadsalternativens attraktivitet och föreställningar om uppnåendet av livsvärden, vilket i huvudsak var vad resultaten av Studie 5 och 6 också visade. Om olika slags restriktioner medför att man väljer bostadsalternativ som inte är attraktiva skulle man kanske förvänta sig att man var missnöjd med de val man gjort. Så föreföll dock inte alltid vara fallet, men ytterligare studier av denna fråga behövs.

6. SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER

Huvudsyftet med föreliggande projekt var att öka kunskapen om vilka psykologiska faktorer som ligger bakom hushållens val av aktiviteter och bostad. En teoretisk referensram utvecklades i vilken det antas att hur man föreställer sig att man skall uppnå framtida livstillfredsställelse bestämmer vilka preferenser man har för olika viktiga vardagliga företeelser. Denna teoretiska referensram tillämpades sedan i studier av aktivitetspreferenser (avsnitt 3), preferenser för bostadsegenskaper (avsnitt 4) respektive bostadsval (avsnitt 5).

I avsnitt 2 diskuterades ingående hur livstillfredsställelse kan ses som relaterat till den frekvens med vilken man uppnår mål som man uppfattar som viktiga. De många olika mål som hushåll säkerligen har antogs vidare kunna härledas från ett relativt litet antal, grundläggande sådana mål, benämnde livsmål eller livsvärden (saker som gör livet värt att leva) (Montgomery, 1984; Montgomery & Johansson, 1988; Rokeach, 1970, 1973). Vilka dessa livsmål är belystes i Studie 1. Ett viktigt resultat var att det kunde påvisas att i de undersökta personernas kognitiva strukturer ledde livsmål eller livsvärden som frihet, att utträtta något m fl till känslor eller tillstånd ("lycka", "välbefinnande", "inre harmoni" och "tillfredsställelse") som är relaterade till livstillfredsställelse (Diener, 1984). Resultaten var vidare inte helt olika de som Rokeach (1973) erhållit i studier av huvudsakligen amerikaner under 1960-talet, men de uppvisade också klara skillnader. Många av Rokeachs livsvärden nämndes aldrig av de svenska intervjupersonerna i Studie 1, men antalet nya livsvärden var inte heller många. Mest slående var kanske att vad som kan kallas resurser, t ex "god hälsa" och "god ekonomi", nämndes så ofta som livsmål (snarare än just förutsättningar för uppnåendet av mål).

I vilken utsträckning preferenser för olika vardagsaktiviteter, dvs sådana aktiviteter som man vet att människor ägnar stor del av sin tid åt (Chapin, 1974; Robinson, 1977; Szalai m fl, 1972), kan förklaras utifrån föreställningar om hur dessa aktiviteter leder till livstillfredsställelse undersöktes i Studie 2 som rapporterades i avsnitt 3. Resultaten visade att bedömningar av i vilken grad utövandet av de olika aktiviteterna bidrog till livstillfredsställelse kunde förutsägas från bedömningar av hur betydelsefulla ett antal olika livsvärden var för livstillfredsställelse respektive från vilka livsvärden man trodde sig uppnå om man utövade de olika aktiviteterna. Hur olika restriktioner påverkar hur ofta man ägnar sig åt olika aktiviteter diskuterades också i avsnitt 3 (Ajzen, 1985; Gärling, 1987a; Warshaw & Dröge, 1986). Resultaten gav vidare stöd för hypotesen att vissa aktiviteter prefereras därför att de uppfattas bidra med resurser som möjliggör andra aktiviteter vilka anses leda till uppnåendet av

livsvärden. Till sådana resuser eller restriktioner (avsaknad av resurser) hör bostadens olika egenskaper. Att dessa resurser intar en central roll i människors föreställningar om livstillfredsställelse påvisades av Montgomery och Johansson (1988). I avsnitt 3 klargjordes begreppsligt varför det förhåller sig på det sättet. Något klart empiriskt stöd erhöles dock inte i Studie 2.

Resultaten av Studie 3, i vilken preferenser för olika bostadsegenskaper undersöktes, gav mer entydigt stöd för den allmänna hypotesen att olika resurser uppfattas som viktiga för livstillfredsställelse därför att de anses ge möjlighet att ägna sig åt sådana aktiviteter som uppfattas som viktiga för livstillfredsställelse. Den specifika hypotesen att hur betydelsefulla olika bostadsegenskaper anses vara bestäms av i vilken utsträckning man föreställer sig att de underlättar utövandet av viktiga aktiviteter fick också klart stöd. Resultaten antydde emellertid att man även uppfattade direkta samband mellan olika bostadsegenskaper och livsvärden, främst "komfort". En trolig förklaring är att inte endast specifika aktiviteter, utan även grupper av aktiviteter, upplevs som "medierande" mellan bostadsegenskaperna och livsvärdena. Sådana grupper av aktiviteter har benämnts instrumentella värden (Rokeach, 1973), projekt (Little, 1983; Palys & Little, 1983) eller livstil (Bell, 1968; Ives m fl, 1984; Singer, 1982).

Det bör också här nämnas att i både Studie 2 och 3 observerades klara skillnader mellan försökspersonerna beroende på främst deras ålder, men även beroende på kön, civilstånd, och, i någon utsträckning, bostadsort. Dessa skillnader gällde främst försökspersonernas preferenser, men även vilka föreställningar man hade om sambanden till livsvärden och hur betydelsefulla livsvärdena var. Trots dessa skillnader erhöles lika klart stöd i respektive undergrupp av försökspersoner för de hypoteser som prövades. Den teoretiska referensramen kan således till viss del förklara skillnader mellan olika individer med avseende på preferenser utifrån skillnader i föreställningar om samband med respektive betydelsefullheten hos de olika livsvärdena.

Det primära syftet med projektet var att belysa de föreställningar hushållen har. Om dessa föreställningar, såsom antagits, har betydelse för hur man väljer, så bör det finnas någon överensstämmelse mellan föreställningarna och hur det faktiskt förhåller sig. Överensstämmelsen behöver dock inte vara perfekt eftersom av olika skäl föreställningar ofta är motståndskraftiga mot påverkan från faktiska erfarenheter (Rokeach, 1970). Resultaten av Studie 4, där bedömningar av hur ofta man ägnade sig åt olika aktiviteter, hur mycket den egna bostaden hade av olika egenskaper respektive i vilken utsträckning man

uppnådde olika livsvärden, visade att sambanden var betydligt lägre än i Studie 3. Ett skäl är att föreställningarna är felaktiga, men andra skäl är tänkbara. Hur ofta man ägnar sig åt de olika aktiviteterna är t ex inget bra mått på preferens för aktiviteterna (Gärling, 1987a). Att föreställningarna är felaktiga betyder inte att de inte har betydelse för de val man gör, möjligen att man blir missnöjd med dessa val när man gjort dem och erfar konsekvenserna.

I Studie 5, 6 och 7 undersöktes den beslutsprocess som föregår ett bostadsval. Kännetecknande för denna beslutsprocess är att man vanligen måste göra kompromisser mellan positiva och negativa bostadsegenskaper. Det är därför befogat att fråga huruvida sådana kompromisser kan göras så att man väljer ett alternativ i enlighet med sina föreställningar om hur olika bostadsegenskaper leder till livstillfredsställelse? Resultaten av Studie 5 visade att bedömningar av attraktiviteten hos ett antal olika bostadsalternativ kunde förutsägas från försökspersonernas föreställningar om livstillfredsställelse om man antog att varje bostadsegenskaps attraktivitet summerades för varje alternativ (Edwards, 1954; Keeney & Raiffa, 1976). Däremot gällde det inte för de val som försökspersonerna gjorde i den fingerade valsituation som undersöktes. Dessa val visade också dålig överensstämmelse med bedömningarna av attraktivitet. Resultatet kan möjligen förklaras utifrån hypoteser om att val påverkas mer än preferenser av olika restriktioner (Becker, 1976; Lancaster, 1971; Hogarth, 1981) som boendekostnad och läge. Till följd därav kanske man i större utsträckning använder sig av sk ickekompensatoriska beslutsregler, dvs sådana regler för vilket alternativ man skall välja som inte baseras på summering av attraktiviteten hos bostadsegenskaperna (Montgomery, 1983; Kahneman & Tversky, 1979; Montgomery & Svenson, 1976; Svenson, 1979).

Eftersom i Studie 5 bedömningar av attraktivitet hade gjorts när bostadsalternativen presenterades ett åt gången och val när de presenterades alla samtidigt genomfördes Studie 6 så att både bedömningar av attraktivitet och val gjordes när alla alternativ presenterades samtidigt, två åt gången respektive ett åt gången. Resultaten var i huvudsak desamma förutom att även presentationssätt påvisades vara av betydelse. När fler bostadsalternativ presenterades samtidigt tenderade försökspersonerna att inte summera attraktiviteten för alla bostadsegenskaperna. Möjligheten att förutsäga bedömningarna och valen från föreställningar om livstillfredsställelse minskade därmed.

I Studie 5 och 6 ställdes försökspersoner inför fingerade beslutssituationer, vilket skulle kunna ha bidragit till snedvridna resultat. Resultaten av Studie 7, där faktiska bostadssökanden deltog som försökspersoner, var emellertid i

mycket god överensstämmelse med resultaten av de tidigare studierna. Ytterligare ett viktigt resultat i Studie 7 var att de som valt ett alternativ som de föreställde sig ledde till mer livstillfredsställelse än den nuvarande bostaden var mer nöjda med sitt val än de som förkastade ett sådant alternativ. Däremot var de som valde ett alternativ som ledde till mindre livstillfredsställelse mer nöjda än de som inte valde ett alternativ som ledde till mer livstillfredsställelse. Att avstå från något som föreföll attraktivt var således negativt medan att välja något mindre attraktivt inte var det. Det kan vara så att själva valet leder till att man blir nöjd oavsett konsekvenserna som inte blir kända förrän senare. Även andra förklaringar, som att man tar hänsyn till makens grad av nöjdhet, är tänkbara.

Flera ytterligare behov av forskning finns. Ett primärt sådant är utan tvekan att utreda hur diskrepansen mellan bostadsval och bedömningar av attraktivitet hos bostadsalternativ skall förklaras, eftersom det inte kunnat göras inom ramen för projektet. Hur nöjdhet med de val man gör kan förutsägas från föreställningar om livstillfredsställelse är också viktigt att studera. Givet att den teoretiska referensramen fått så bra stöd, finns det också goda möjligheter att tillämpa denna för att förstå bättre de kompromisser man gör vid bostadsval, t ex mellan å ena sidan kostnad och läge och å andra sidan andra bostadsegenskaper som t ex storlek och standard, och vilka har samhällsekonomisk betydelse, t ex därför att de har konsekvenser för mängden dagligresor.

FÖRTECKNING AV DELRAPPORTER

1. Montgomery, H., Drottz, B.-M., Gärling, T., Persson, A.-L., & Waara, R. Conceptions of material and immaterial values in a sample of Swedish subjects. Sid. 427-437 i H. Brandstätter & E. Kirchler (Red.), *Economic psychology: Proceedings of the tenth IAREP annual colloquium*, Linz 1985. (Rudolf Trauner) Linz.
2. Gärling, T., Lindberg, E., Montgomery, H., & Waara, R., 1985, Beliefs about the attainment of life values. (Umeå Psychological Reports No. 181) Psykologiska institutionen, Umeå universitet.
3. Lindberg, E., Gärling, T., Montgomery, H., & Waara, R., 1986, Preferences for housing aspects: A study of underlying beliefs and values. (Umeå Psychological Reports No. 184) Psykologiska institutionen, Umeå universitet. Även *Scandinavian Housing and Planning Research*, 1987, 4, 81-103.
4. Lindberg, E., Gärling, T., & Montgomery, H., 1986, Beliefs and values as determinants of residential preferences and choices. (Umeå Psychological Reports No. 188) Psykologiska institutionen, Umeå universitet. Även *Scandinavian Housing and Planning Research*, 1988, 5, 181-197.
5. Lindberg, E., Gärling, T., & Montgomery, H., 1987, Prediction of residential preferences and choices from beliefs about the attainment of life values. (Umeå Psychological Reports No. 189) Psykologiska institutionen, Umeå universitet.
6. Lindberg, E., Gärling, T., & Montgomery, H., 1987, Intraurban residential mobility: Beliefs about the attainment of life values as determinants of subjective evaluations of housing alternatives. (Umeå Psychological Reports No. 190) Psykologiska institutionen, Umeå universitet. Även sid. 373-381 i H. van Hoogdalen, N. L. Prak, T. J. M. van der Voordt, & H. B. R. van Wegen (Red.), *Looking back to the future: Proceedings of IAPS10. Vol. 2.* (Delft University Press) Delft, The Netherlands.

¹Samtliga delrapporter kan mot en kostnad av kr. 50.- per rapport erhållas från Psykologiska institutionen, Umeå universitet, 901 87 Umeå (tel. 090/166402).

REFERENSER

- Anderson, J. R., 1983. *The Architecture of Cognition*. (Harvard University Press) Cambridge, MA.
- Ajzen, I., 1985. From intentions to actions: A theory of planned behavior. Sid. 11-39 i J. Kuhl & J. Beckman (Red.), *Action Control: From Cognition to Behavior*. (Springer) Berlin.
- Ajzen, I., & Fishbein, M., 1980. *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. (Prentice-Hall) Englewood Cliffs, NJ.
- Abelson, R. P., 1981. Psychological status of the script concept. *American Psychologist*, 36, 715-729.
- Atkinson, J. W., & Birch, D., 1986. Fundamentals of the dynamics of action. Sid. 3-48 i J. Kuhl & J. W. Atkinson (Red.), *Motivation, Thought and Action*. (Praeger) New York.
- Axelrod, R., 1976. *Structure of Decision: The Cognitive Maps of Political Elites*. (Princeton University Press) Princeton, NJ.
- Becker, G., 1976. *The Economic Approach to Human Behavior*. (University of Chicago Press) Chicago, IL.
- Bell, W., 1968. The city, suburb, and a theory of social choice. Sid. 135-150 i S. Greer, D. L. McElrath, D. W. Minar, & P. Orleans (Red.), *The New Urbanization*. (St. Martin's) New York.
- Benjamin, L. S., 1974. Structural analysis of social behavior. *Psychological Review*, 81, 392-425.
- Bower, G. H., Black, J. W., & Turner, T. J., 1979. Scripts in memory for text. *Cognitive Psychology*, 9, 177-220.
- Brandstätter, H., 1983. Emotional responses to other persons in everyday life situations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 871-883.
- Cameron, P., 1975. Mood as an indicant of happiness: Age, sex, social class, and situational differences. *Journal of Gerontology*, 30, 216-224.

Campbell, A., Converse, P. E., & Rodgers, W. L., 1976, *The Quality of American Life*. (Sage) New York.

Carp, F. M., Zawadski, T. T., & Shokrkon, H., 1976, Dimensions of urban environmental quality. *Environment and Behavior*, 8, 239-264.

Carver, C. S., & Scheier, M. F., 1981, *Attention and Self-regulation: A Control Theory Approach to Human Behavior*. (Springer) New York.

Carver, C. S., & Scheier, M. F., 1982, Control theory: A useful conceptual framework for personality-social, clinical and health psychology. *Psychological Bulletin*, 92, 111-135.

Chapin, F. S. Jr., 1974, *Human Activity Patterns in the City*. (Wiley) New York.

Clark, W. A. V., & Onaka, J., 1983, Life cycle and housing adjustments as explanations of residential mobility. *Urban Studies*, 20, 47-57.

Clark, W. A. V. & Flowerdew, R., 1982, A review of search models and their applications to search in the housing market. Sid. 4-29 i W. A. V. Clark (Red.), *Modelling Housing Market Search*. (Croom Helm) London.

Clark, W. A. V., & Smith, T. R., 1982, Housing market search behavior and expected utility theory: 2. The process of search. *Environment and Planning A*, 14, 717-737.

Clark, W. A. V. & Onaka, J., 1983, Life cycle and housing adjustment as explanations of residential mobility. *Urban Studies*, 20, 47-57.

Corbin R. M., 1980, The secretary problem as a model of choice. *Journal of Mathematical Psychology*, 21, 1-29.

Diener, E., 1984, Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.

Digman, J. M., & Takemoto-Chock, N. K., 1981, Factors in the natural language of personality: Reanalysis, comparison, and interpretation of six major studies. *Multivariate Behavioral Research*, 16, 149-170.

Drottz, B.-M., & Montgomery, H., 1984, Dansen kring guldkalven: Om lycka, välbefinnande och livskvalitet i det moderna välfärdssamhället. (Opublicerad

stencil) Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Edwards, W., 1954. The theory of decision making. *Psychological Bulletin*, 51, 380-418.

Einhorn, H. J., Kleinmuntz, D. N., & Kleinmuntz, B., 1979, Linear regression and process-tracing models of judgement. *Psychological Review*, 86, 465-485.

Feather, N. T., 1982. Expectancy-value approaches: Present status and future directions. Sid. 395-420 i N. T. Feather (Red.), *Expectations and Actions: Expectancy-Value Models in Psychology*. (Erlbaum) Hillsdale, NJ.

Fishbein, M., & Ajzen, I., 1975. *Belief, Attitude, Intention and Behavior: An Introduction to Theory and Research*. (Addison-Wesley) Reading, MA.

Fischhoff, B., Slovic, P., & Lichtenstein, S., 1980. Knowing what you want: Measuring labile values. Sid. 117-142 i T. Wallsten (Red.), *Cognitive Processes in Choice and Decision Behavior*. (Erlbaum) Hillsdale, N.J.

Flowerdew, R., 1976. Search strategies and stopping rules in residential mobility. *Transactions, Institute of British Geographers*, 59, 47-57.

Frey, B. S., & Foppa, K., 1986. Human behavior: Possibilities explain action. *Journal of Economic Psychology*, 7, 137-160.

Galster, G. C., & Hesser, G. W., 1981. Residential satisfaction: Compositional and contextual correlates. *Environment and Behavior*, 13, 735-758.

Gans, H. J., 1967. *The Levittowners*. (Pantheon) New York.

Gärling, T., 1987a. Determinants of allocation of time to everyday activities. (Opublicerad stencil) Psykologiska institutionen, Umeå universitet.

Gärling, T., 1987b. The time course of the formation of intentions to perform everyday activities. (Opublicerad stencil) Psykologiska institutionen, Umeå universitet.

Gärling, T., Böök, A., & Lindberg, E., 1984. Cognitive mapping of large-scale environments: The interrelationships of action plans, acquisition, and

orientation. *Environment and Behavior*, 16, 3-34.

Gärling, T., Säisä, J., & Waara, R., 1984. Hushållens reserutiner: Betydelsen av kognitiva styrfaktorer. (VTI Meddelande nr. 401) VTI Linköping.

Hartgen, D. T., 1981. Transportation and the behavioral sciences. Sid. 5-28 i I. Altman, J. F. Wohlwill, & P. B. Everett (Red.), *Human Behavior and Environment*. Vol. 5: *Transportation and Behavior*. (Plenum Press) New York.

Hartman, C. W., 1963. Social values and housing orientations. *Journal of Social Issues*, 19, 113-131.

Hayes-Roth, B., & Hayes-Roth, F., 1979. A cognitive model of planning. *Cognitive Science*, 3, 275-310.

Heider, F., 1958. *The Psychology of Interpersonal Relations*. (Wiley) New York.

Hellström, Å., 1984. The time-order error and its relatives: Mirrors of cognitive processes in comparing. *Psychological Bulletin*, 97, 460-477.

Helson, H., 1964. *Adaptation-Level Theory*. (Harper & Row) New York.

Hempel, D. J., & Tucker, L. R. Jr., 1979. Citizen preferences for housing as community social indicators. *Environment and Behavior*, 11, 399-428.

Hogarth, R. M., 1981. Beyond discrete biases: Functional and dysfunctional aspects of judgmental heuristics. *Psychological Bulletin*, 90, 197-217.

Hormuth, S. E., 1986. The sampling of experiences in situ. *Journal of Personality*, 54, 262-293.

Hourihan, K., 1984. Context-dependent models of residential satisfaction: An analysis of housing groups in Cork, Ireland. *Environment and Behavior*, 16, 369-393.

Huff, J. O., 1982. Spatial aspects of residential search. Sid. 106-129 i W. A. V. Clark (Red.), *Modelling Housing Market Search*. (Croom Helm) London.

Huff, J. O., & Clark, W. A. V., 1978, Cumulative stress and cumulative inertia: A behavioral model of decisions to move. *Environment and Planning A*, 10, 1101-1119.

Hägerstrand, T., 1970, What about people in regional science? *Papers of the Regional Science Association*, 24, 7-21.

Ives, S. M., Ingalls, G. L. & Walcott, W. A., 1984, Lifestyle and housing preference: Monitoring local housing markets. Sid. 324-327 M. Krampen (Red.), *Environment and Human Action: Proceedings of 8th International Conference of the IAPS, West-Berlin, 1984*. (Hochschule der Künste) Berlin.

Janis, I., & Mann, L., 1977, *Decision Making*. (Free Press) New York.

Johansson, S., 1970, *Levnadsnivåundersökningen*. (Liber) Stockholm.

Kahneman, D., & Tversky, A., 1979, Prospect theory: An analysis of decisions under risk. *Econometrica*, 47, 263-291.

Kahneman, D., & Tversky, A., 1984, Choices, values, and frames. *American Psychologist*, 39, 341-350.

Keeney, R. L. & Raiffa, H., 1976, *Decisions with Multiple Objectives: Preferences and Value Tradeoffs*. New York: Wiley.

Kihlmann, R. H., 1981, Toward a unique/useful concept of values for interpersonal behavior: A critical review of the literature on value. *Psychological Reports*, 48, 939-959.

Kuhl, J., 1982, The expectancy-value approach within the theory of social motivation: Elaboration, extensions, critique. Sid. 125-160 i N. T. Feather (Red.), *Expectations and Actions: Expectancy-Value Models in Psychology*. (Erlbaum) Hillsdale, NJ.

Kruglanski, A. W., & Klar, Y., 1985, Knowing what to do: On the epistemology of actions. Sid. 41-60 i J. Kuhl & J. Beckman (Red.), *Action Control: From Cognition to Behavior*. (Springer) Berlin.

Lancaster, K. (1971). *Consumer Demand*. (Columbia University Press) New York.

Larson, R., 1978, Thirty years research on the subjective well-being of older Americans. *Journal of Gerontology*, 33, 109-125.

Lenntorp, B. (1976). *Paths in Space-Time Environments*. (Gleerup) Lund.

Leventhal, H., 1982, The integration of emotion and cognition: A view from the perceptual-motor theory of emotion. Sid. 121-156 i M. S. Clark och S. T. Fiske (Red.), *Affect and Cognition*. (Erlbaum) Hillsdale, N.J.

Little, B. R., 1983, Personal projects: A rationale and method for investigation. *Environment and Behavior*, 15, 273-306.

Maclennan, D. & Wood, G., 1982, Information acquisition: Patterns and strategies. Sid. 134-159 i W. A. V. Clark (Red.), *Modelling housing market search*. (Croom Helm) London.

Maslow, A., 1962, *Toward a Psychology of Being*. (Van Nostrand) New York.

Mervis, C. B., & Rosch, E., 1981, Categorization of natural objects. *Annual Review of Psychology*, 32, 89-115.

Meyer, R., 1980, A descriptive model of constrained residential search. *Geographical Analysis*, 12, 21-32.

Michaels, R. M., 1981, Future transportation: Organization of the design process. Sid. 239-271 i I. Altman, J. F. Wohlwill, & P. B. Everett (Red.), *Human Behavior and Environment*. Vol. 5: *Transportation and Behavior*. (Plenum Press) New York.

Michalos, A. C., 1980, Satisfaction and happiness. *Social Indicators Research*, 8, 385-422.

Michelson, W., 1977, *Environmental Choice, Human Behavior, and Residential Satisfaction*. (University of Oxford Press) Oxford.

Michelson, W., 1980, Long and short range criteria for housing choice and environmental behavior. *Journal of Social Issues*, 36, 135-149.

Michelson, W., & Reed, P., 1975, The time budget. Sid. 180-234 i W. Michelson (Red.), *Behavioral Research Methods in Environmental Design*. (Dowden, Hutchinson & Ross) Stroudsburg, PA.

Miller, F. D., Tsembris, S., Malia, G. P., & Grega, D., 1980, Neighborhood satisfaction among urban dwellers. *Journal of Social Issues*, 36, 101-117.

Miller, G. A., Galanter, E., & Pribram, K. H., 1960, *Plans and the structure of behavior*. (Holt, Rinehart & Winston) New York.

Montgomery, H., 1983, Decision rules and the search for a dominance structure: Towards a process model of decision making. Sid. 343-369 i P. C. Humphreys, O. Svenson, & A. Vári (Red.), *Analyzing and Aiding Decision Processes*. (North Holland) Amsterdam och (Academic Press Hungary) Budapest.

Montgomery, H., 1984, Cognitive and affective aspects of life values as determinants of well-being: A pilot study. (Göteborg Psychological Reports 4:3) Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Montgomery, H., 1987, From cognition to action: The search for dominance in decision making. I H. Montgomery & O. Svenson (Red.), *Process and Structure in Human Decision Making*. (North Holland) Amsterdam. Under tryckning.

Montgomery, H., & Drott, B.-M., 1984, Kan lycka köpas för pengar? (Opublicerad stencil) Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Montgomery, H., & Johansson, U.-S., 1987, Life values: Their structure and relation to life conditions. I S. Maital (Red.), *Applied Behavioral Economics*. (Wheatsheaf Booles) Brighton. Under tryckning.

Montgomery, H., & Svenson, O., 1976, On decision rules and information processing strategies for choices among multiattribute alternatives. *Scandinavian Journal of Psychology*, 17, 283-291.

Montgomery, H., & Svenson, O., 1983, A think aloud study of dominance structuring in decision processes. Sid. 366-383 i R. Tietz (Red.), *Aspiration Levels in Bargaining and Economic Decision Making*. (Springer) Berlin.

Mårtensson, S. (1979). *On the Formation of Biographies in Space-Time Environments*. (Gleerup) Lund.

- Onibokun, A. G., 1974, Evaluating consumers' satisfaction with housing: An application of a systems approach. *Journal of the American Institute of Planners*, 40, 189-200.
- Parducci, A., 1974, Contextual effects: A range-frequency analysis. Sid. 105-126 i E. C. Carterette och M. P. Friedman (Red.), *Handbook of Perception*. Volume 2. (Academic Press) New York.
- Palys, T. S., & Little, B. R., 1983, Perceived life satisfaction and the organization of personal project systems. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 1221-1230.
- Payne, J. W., 1976, Task complexity and contingent processing in decision making: An information search and protocol analysis. *Organizational Behavior and Human Performance*, 16, 366-387.
- Payne, J. W., 1982, Contingent decision behavior. *Psychological Bulletin*, 92, 382-402.
- Phipps, A. G. & Laverty, W. H., 1983, Optimal stopping and residential search behavior. *Geographical Analysis*, 15, 187-204.
- Reiser, B. J., Black, J. B., & Abelson, R. P., 1985, Knowledge structures in the organization and retrieval of autobiographical memories. *Cognitive Psychology*, 17, 89-137.
- Rescher, N., 1968, *Introduction to Value Theory*. (Prentice-Hall) Englewood Cliffs, N.J.
- Robinson, J. R., 1977, *How Americans Use Time: A Social Psychological Analysis of Everyday Behavior*. (Praeger) New York.
- Rokeach, M., 1970, *Beliefs, Attitudes, and Values*. (Jossey-Bass) San Francisco.
- Rokeach, M., 1973, *The Nature of Human Values*. (Free Press) New York.
- Rossi, P., 1955, *Why Families Move*. (Free Press) Glencoe, IL.
- Sacerdoti, E. D., 1977, *A structure for plans and behavior*. (Elsevier) Amsterdam.

- Schank, R. C., 1982, *Dynamic Memory*. (Cambridge University Press) Cambridge.
- Schank, R. C., & Abelson, R. P., 1977, *Scripts, Plans, Goals, and Understanding*. (Erlbaum) Hillsdale, NJ.
- Scitovsky, M. S., 1976, *The Joyless Economy*. (Oxford University Press.) Oxford.
- Singer, J. E., 1982, The need to measure life style. *International Review of Applied Psychology*, 31, 303-315.
- Sjöberg, L., 1981, Life situations and episodes as a basis for situational influence on action. Sid. 259-273 i D. Magnusson (Red.), *Toward a Psychology of Situations: An Interactional Perspective*. (Erlbaum) Hillsdale, N.J.
- Slovic, P., Lichtenstein, S., & Fischhoff, B., 1988, Decision making. Sid. 673-738 i R. C. Atkinson, R. J. Herrnstein, G. Lindzey, & R. D. Luce (Red.), *Stevens' Handbook of Experimental Psychology*. Vol. 2 (Wiley) New York.
- Smith, T.R., Clark, W. A. V., Huff, J. O. & Shapiro, P., 1979, A decision-making and search model for intraurban migration. *Geographical Analysis*, 11, 1-22.
- Smith, T. R. & Mertz, F., 1980, An analysis of the effects of information revision on the outcome of housing-market search, with special reference to the influence of realty agents. *Environment and Planning A*, 12, 155-174.
- Stapleton, C., 1980, Reformulation of the family life cycle concept. *Environment and Planning A*, 12, 1103-1118.
- Stone, P. J., 1972, Models of everyday time allocations. Sid. 179-189 i A. Szalai m fl. (Red.), *The Use of Time*. (Moulton) Haag.
- Svenson, O., 1979, Process descriptions of decision making. *Organizational Behavior and Human Performance*, 23, 86-112.
- Svenson, O., & Karlsson, G., 1986, Attractiveness of decision alternatives

characterized by numerical and non-numerical information. *Scandinavian Journal of Psychology*, 27, 74-84.

Szalai, A. m fl. (Red.), 1972, *The Use of Time*. (Moulton) Haag.

Tversky, A., & Kahneman, D., 1981, The framing of decisions and the psychology of choice. *Science*, 211, 453-458.

Walldén, M., 1974, *Individens aktivitetsmönster: Del 1. Teori, metod, beskrivning av studerade individer (Byggforskningen Rapport R11)*. Byggforskningsrådet, Stockholm.

Walldén, M., 1975a, *Individens aktivitetsmönster: Del 2. Frekvensen aktiviteter utanför bostaden. (Byggforskningen Rapport R10)* Byggforskningsrådet, Stockholm.

Walldén, M., 1975b, *Individens aktivitetsmönster: Del 3. Tidsanvändning. (Byggforskningen Rapport R10)* Byggforskningsrådet, Stockholm.

Warshaw, P. R., & Dröge, C., 1986, Economic utility versus the attitudinal perspective of consumer choice. *Journal of Economic Psychology*, 7, 37-60.

Weidemann, S., Anderson, J. R., Butterfield, D. I., & O'Donnell, P. M., 1982, Residents' perceptions of satisfaction and safety: A basis for change in multifamily housing. *Environment and Behavior*, 14, 695-724.

Wilenski, R., 1981, Meta-planning: Representing and using knowledge about planning in problem solving and natural language understanding. *Cognitive Science*, 5, 197-233.

**Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 840479-4 från
Statens råd för byggnadsforskning till Forskargruppen för
miljöpsykologi, Psykologiska institutionen, Umeå universitet, Umeå.**

R63: 1989

ISBN 91-540-5060-X

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Art.nr: 6709063

**Abonnemangsgrupp:
X. Samhällsplanering**

**Distribution:
Svensk Byggtjänst
171 88 Solna**

Cirkapris: 46 kr exkl moms